

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра цивільного права і процесу

Жара Христина Ігорівна

**Договір в механізмі правового регулювання відносин зберігання на
товарному складі**

Спеціальність: 8.03040101 – Правознавство
Магістерська програма – Правознавство
Магістерська робота

Виконала студентка групи ПРм-21
Жара Х.І.

Науковий керівник:
д.ю.н., доцент, І.Р. Калаур

Магістерську роботу допущено

До захисту:

«___» _____ 20__р.

Завідувач кафедри І.Р. Калаур

Тернопіль - 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДОГОВОРУ ЗБЕРІГАННЯ НА ТОВАРНОМУ СКЛАДІ	7
1.1. Історія становлення та розвитку договору професійного зберігання...7	
1.2. Поняття договору зберігання на товарному складі.....	19
1.3. Види договору зберігання на товарному складі.....	26
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. СТОРОНИ ДОГОВОРУ ЗБЕРІГАННЯ ТА ТОВАРНОМУ СКЛАДІ ТА ЇХНІ ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ	34
2.1 Правовий статус сторін договору зберігання на товарному складі....	34
2.2 Зміст договору зберігання на товарному складі.....	45
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА ДОГОВІРНИХ ЗOBOB'ЯЗАНЬ ПРО ЗБЕРІГАННЯ НА ТОВАРНОМУ СКЛАДІ	63
3.1. Укладання договору зберігання на товарному складі.....	63
3.2. Виконання договору зберігання на товарному складі.....	76
Висновки до розділу 3	90
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96

ВСТУП

Актуальність теми. Зберігання на товарному складі є одним із видів підприємницької діяльності, роль якої в умовах ринкової економіки невідомо зростає. Інноваційний характер підприємництва обумовив появу нових сегментів складського зберігання та напрямків зберігання на професійному рівні.

Ключовим для ефективної організації складських операцій є налагоджений механізм правового регулювання відносин складського зберігання та закріплення на законодавчому рівні договору зберігання на товарному складі. Сьогодні основу нормативного регулювання складського зберігання складають положення §2 глави 66 ЦК України, які визначають магістральні підходи до договірної регулювання досліджуваних відносин. Втім зберігання на товарному складі врегульоване також Законом України «Про сертифіковані товарні склади, прості і подвійні складські свідоцтва», Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Водночас, незважаючи на нормативне закріплення механізму правового регулювання відносин із зберігання на товарному складі практика укладання та виконання договору складського зберігання зустрічається сьогодні із низкою проблем, однією із причин яких є нечіткість окремих нормативних положень.

На актуальність дослідження позначається також незначна кількість наукових досліджень цієї договірної конструкції, які були присвячені лише окремим питанням зберігання на товарному складі.

В українській правовій науці лише окремі аспекти застосування положень ЦК України щодо регулювання відносин зберігання аналізували Е. М. Грамацький, О. В. Дзера, А. М. Демчук, А. Р. Домбругова, В. М. Коссак, В. В. Луць, Р. Б. Шишка, О. С. Яворська.

Мета і задачі дослідження. Мета магістерської роботи полягає у

виявленні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних проблем укладання та виконання договору зберігання на товарному складі.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

- розглянути історичні етапи становлення та розвитку договору професійного зберігання;
- з'ясувати правову природу та особливості договору зберігання на товарному;
- виокремити види договорів зберігання на товарному складі;
- визначити істотні умови договору зберігання на товарному складі
- розглянути правовий статус сторін договору зберігання на товарному складі;
- визначити особливості укладання та виконання договору зберігання на товарному складі;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з укладенням та виконанням договору зберігання на товарному складі.

Предметом дослідження є договір зберігання на товарному складі, відповідні наукові погляди, ідеї, нормативно-правові акти України та практика їх застосування, узагальнення судової практики, вітчизняні та зарубіжні наукові джерела.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Зокрема, структурний та функціональний методи, метод системного аналізу дали змогу виявити структурні елементи та особливості договірних зобов'язань зі зберігання на товарному складі. Застосування формально-логічного методу дало можливість сформулювати поняття договору зберігання на товарному складі. Метод порівняння застосовувався для зіставлення положень цивільного законодавства України про договір зберігання на товарному складі з відповідними нормами цивільного законодавства інших країн.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що наукова робота є завершеним науковим дослідженням правового регулювання

договірних відносин зберігання на товарному складі, яке спрямоване на удосконалення науково-теоретичної концепції договору складського зберігання.

На підставі зробленого дослідження були отримані такі висновки:

– розроблено класифікацію договорів зберігання на товарному складі за різними критеріями суб'єктного складу, що надає послуги зі зберігання товарів: а) договір зберігання на товарному складі загального користування; б) договір зберігання на сертифікованому товарному складі; в) договір зберігання на відомчому складі; за критерієм режимом зберігання: а) договір зберігання на товарному складі із знеособленням; б) договір зберігання на товарному складі товарів роздільно; в) зберігання товару з правом розпорядження; г) зберігання за операціями РЕПО при переданні товару у власність з подальшим його зворотнім викупом;

– удосконалено визначення поняття сертифікованого товарного складу – це підприємницьке товариство або фізична особа – підприємець, що здійснює професійну сертифіковану та ліцензовану діяльність із забезпечення схоронності товарів та забезпечення їх обороту;

– дістали подальший розвиток положення про характеристику договору зберігання на товарному складі як взаємнозобов'язуючого, відплатного, реального, так і консенсуального строкового та публічного договору;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у магістерській роботі теоретичні положення можуть бути використані у науковій сфері – для подальших наукових досліджень проблем договірної права в цілому та договору зберігання на товарному складі зокрема; у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право України», спецкурсу «Актуальні проблеми цивільного права України», розробленні семінарських завдань для студентів юридичних закладів освіти.

Структура дипломної роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи складає 103 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДОГОВОРУ ЗБЕРІГАННЯ НА ТОВАРНОМУ СКЛАДІ

1.1. Історія становлення та розвитку договору професійного зберігання

Передання речей на зберігання третім особам почало застосовуватися ще за часів Вавилону та Єгипту.

Інститут зберігання (лат. – depositum) був відомий римським юристам. Одним з видів договору зберігання і найбільш наближеним до договору зберігання на товарному складі було іррегулярне зберігання (лат. – depositum irregulare). Предметом звичайного договору зберігання були індивідуально визначені речі. Однак іноді виникала потреба передати на зберігання речі, що мали родові ознаки (наприклад, зерно, вовну). Якщо родові речі при цьому були якимось чином індивідуалізовані (наприклад, зерно в мішках, вовна в скринях), це був звичайний договір зберігання, якщо ні, тоді це був іррегулярний схов. У такому разі речі депонента переходили у власність депозитарія, який мав потім повернути не обов'язково ті самі речі, але таку саму їх кількість. Цей договір був подібний до договору позики, але відрізнявся каузою [1, с.378].

Договір зберігання зародився як заснований на особистих довірчих відносинах, але водночас уже на етапі розвитку його в римському праві спостерігається тенденція переходу цього договору в розряд комерційних. Римське право зупинилося на півдорозі до договору професійного зберігання чужих речей. Ототожнювати історичні види зберігання речей із сучасним договором зберігання на товарному складі було б неправильно. Адже право не може йти попереду розвитку економічних відносин і не зважати на виробничі можливості суспільства, а економіка Риму на той час не потребувала зберігання чужих речей на складі, хоча створила всі передумови

для появи цього договору.

Давньоруський етап розвитку відносин зі зберігання виробив загальні положення про зберігання, які були рецепційовані з римського права, і були сприйняті власне правом Київської Русі. Перші письмові згадки про регулювання відносин зберігання у слов'янських народів відносять саме до часів «Руської правди». Однак «Руська правда» не містить положень про регулювання відносин зберігання на складах через те, що їх на той час не існувало, а оптова торгівля купців ще не мала поширеного характеру [2, с. 34].

Протягом XIV ст. половина території Київської держави – Берестейщина, Пінщина, Чернігово-Сіверщина, частина Волині – перейшли під владу Великого королівства Литовського, а Галичина та інша частина Волині – під владу Королівства Польського. Решта території України перебувала у складі Руської держави. Тому ще одним джерелом, з якого ми можемо довідатися про відносини зберігання того часу, є Псковська судна грамота, датована XIV–XV ст.

Проаналізувавши подальший розвиток відносин зберігання, варто зауважити, що, на думку дослідників цього історичного етапу, Псковська судна грамота посідала особливе місце в розвитку договору зберігання. У ній уперше закладено основи розвитку зберігання на товарному складі, а при укладенні самого договору вимагалось дотримання низки формальностей. Якщо виникали спори щодо кількості і виду товару, який зберігався, вже недостатньо було лише присяги свідка, а вимагалась наявність запису (доска) тобто письмової форми договору [2, с.52].

Еволюцію правових норм староруської держави дозволяють простежити берестяні грамоти. Вони не лише містили норми цивільного права, а й ілюстрували реальне застосування цих норм у цивільному обороті. Серед берестяних грамот три присвячені безпосередньо договору зберігання (№ 141, 413, 414) [5, с. 6], а саме: товарному зберіганню, зберіганню в церковних підвалах і зберіганню «під замком». Таким чином, староруське

право регулювало укладення договору торгового зберігання, який був прообразом договору зберігання на товарному складі.

У Великому Королівстві Литовському відносини зберігання на товарному складі були врегульовані розділом VII, артикул 30 Литовського статуту 1588 р. «зберігач зобов'язаний був зберігати річ так, щоб у випадку пожежі або крадіжки вона могла загинути або бути викрадена лише з майном зберігача». У випадку знищення речі обов'язково потрібно було заявити про це в письмовому порядку до суду. Також розділ VII, арт. XXX, § 2 передбачав можливість так званого закритого зберігання. Згідно зі змістом цієї статті покладавцеві головним чином забезпечувався захист від надмірної цікавості зберігача [4, с. 232].

Отже право того часу багато в чому перейняло правові підходи до зберігання з римського права. Суб'єктами договору зберігання того етапу могли бути будь-які особи, здатні здійснювати операції, а покладавцями за договором складського зберігання могли бути лише купці (торгові люди). Об'єктом договору складського зберігання були тільки речі, призначені для обміну або продажу, тобто товари.

Наступний етап розвитку договору зберігання на товарному складі розпочинається зі встановлення в Стоглаві [5, с.67] обов'язкової письмової форми договору зберігання за участю монахів та духівництва, що в подальшому, Указом царя Михайла Федоровича від 7 серпня 1635 року, стало обов'язковим для усіх верств населення [6, с. 17].

Новим етапом розвитку відносин зберігання є етап формалізації, що відповідало новим економічним реаліям, стало прийняття Зведення законів Російської імперії. З розділу V книги IV Зведення законів Російської імперії «Про здачу і прийом на збереження, або про поклажу» впливало таке: передавати на зберігання майно могли тільки власник або його представник; зберігання завжди було реальним договором; письмова форма договору зберігання не була однією з умов його дійсності; при вирішенні питання про відповідальність зберігача основним визнавався такий критерій, як

необхідність ставитися до чужої речі, як до своєї; зберігач не мав права користуватися переданими йому на зберігання речами; зберігання передбачалося безвідплатним, але з правом зберігача на відшкодування необхідних витрат; детально визначалося коло тих доказів, що повинні надаватись на підтвердження передання речі на зберігання, при цьому допуск свідків виключався; за неповернення на першу вимогу речі зберігач повинен був відшкодувати поклажодавцю збитки і виплатити «узаконені відсотки» (6 % річних); якщо зберігача визнавали банкрутом передане йому на зберігання майно не включалося в конкурсну масу і підлягало поверненню поклажодавцям.

У Російській імперії правова регламентація діяльності товарних складів і, відповідно, договорів зберігання на товарному складі не здійснювалася до 80-х років XIX ст. Це було пов'язано з відсутністю потреби в регулюванні такого роду відносин. Зведення законів цивільних (Том X. Зведення законів Російської імперії, видання 1913 р.) містило лише загальні норми про договір зберігання. Це пояснювалося тим, що паралельно з чинним цивільним правом у Російській імперії відбувалося формування торгового права, до якого, зокрема, відносили норми, що регулювали зберігання на товарних складах.

Отже, до 1888 р. через відсутність спеціального нормативного акта, який би регулював відносини зберігання на товарному складі, при прийомі товарів товарним складом на зберігання сторони договору могли керуватися лише загальними положеннями про договір зберігання.

30 березня 1888 р. Державна рада Російської імперії затвердила Положення про товарні склади. Саме цей документ поклав початок правовому регулюванню договору зберігання на товарних складах у дореволюційній Росії і закріпив порядок створення та принципи діяльності товарних складів. Крім того, Статут торговий (йдеться про текст 1909 р.) мав спеціальний розділ «Про товарні склади».

Зважаючи на специфіку такого роду організацій і особливий інтерес до

них з боку держави, зберігання на складі здійснювалося у спеціальному режимі. Зокрема, в Росії це означало дозвільну систему створення: зареєструвати товарний склад могли лише з дозволу міністра торгівлі і промисловості.

Публічність складських операцій на той час виражалася в гарантіях, що їх надавали потенційним кредиторам. Так, заборонялася застава самої будівлі з урахуванням того, що саме це майно могло стати найбільш надійним джерелом покриття боргів. До тих же публічних елементів правового режиму товарного складу можна було віднести передбачену Торговим статутом можливість проводити ревізії їх діяльності Міністерством фінансів, а також публікації таблиць природного спаду товарів, які зберігалися [7, с. 149-158].

Одна із перших дослідників відносин зберігання на товарному складі М. В. Зімельова відзначила, що «товарні склади набули характеру самостійних підприємств тільки тоді, коли в розвитку торгівлі позначилося прагнення до винесення поза її безпосередні межі всіх так званих допоміжних операцій, тобто операцій, не спрямованих безпосередньо на обмін. На ґрунті цієї диференціації зберігання товарів і одержало своє юридичне оформлення в створенні договору зберігання на товарних складах, який повинен бути визначений як відплатне зберігання чужих товарів у спеціально пристосованих приміщеннях, що здійснюється у вигляді промислу» [8, с. 4].

Слід також зважати на той історичний факт, що не всі землі сучасної України наприкінці XVIII – на початку XX ст. перебували у складі Російської імперії, оскільки частина їх, а саме Східна Галичина та Північна Буковина, перебували у складі Австро-Угорської імперії. Тому в контексті історичної характеристики правових джерел варто згадати і про Австрійський цивільний кодекс [9]. Згідно з 20-м Головним ділом Австрійського цивільного кодексу було врегульовано відносини зберігання (переховання).

Зокрема, в цьому кодексі було визначено порядок укладення попереднього та основного договорів зберігання. Головним же обов'язком

зберігача, згідно з § 961, було: «берегти пильно довірені йому речі, а через визначений час повернути їх покладавцеві в тому самому стані, в якому він їх отримав, з усім приростом» [9]. Кодекс передбачав також і інші випадки повернення речі покладавцеві. Досить детально були врегульовані відносини зберігання речі «під замком чи печаткою». Австрійський цивільний кодекс поширював загальні положення про регулювання відносин зберігання на договір зберігання на товарному складі. А отже на той час відносини зберігання на товарному складі не мали яскраво вираженого характеру [10, с. 100-102].

Система радянського законодавства з 1922 р. і аж до 1964 р. не містила положень, які б регулювали діяльність товарних складів. Так, Цивільний кодекс УСРР 1922 р. не містив положень про договір складського зберігання, як, утім, і про сам договір зберігання, тож діяльність складів регулювала лише низка підзаконних актів, прийнятих на союзному і республіканському рівнях.

Час нової економічної політики відзначився прийняттям єдиного акту, прийнятим на союзному рівні, яким була Постанова Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР «Про документи, які видаються товарними складами при прийманні товарів на зберігання» від 4 вересня 1925 р. Цей документ достатньо детально регламентував порядок видачі товарними складами складських документів; у п. 1 цієї постанови було також зазначено, подібно до Положення 1888 р., що прийом товарів на зберігання може здійснюватися як із знеособленням, так і без знеособлення, тобто, по суті, було визначено два види складського зберігання, які вже стали традиційними. Ухвалою Наркомторгу СРСР були затверджені Тимчасові правила «Про порядок зберігання товарів на товарних складах загального користування» від 8 вересня 1925 р., які закріплювали положення про порядок визначення розміру платежів за користування послугами складу, за операції, що їх здійснювали товарні склади. На виконання Постанови про документи 1925 р. Наркомторг СРСР 12 квітня 1927 р. прийняв Інструкцію

«Про порядок видачі дозволів товарним складам на видачу свідоцтв у прийманні товарів на зберігання» [11, с. 263-267].

Отже, у той час система законодавства, яка регулювала діяльність товарних складів, була неповною. На союзному рівні існував єдиний акт, що визначав порядок видачі складських документів. А порядок прийому товарів складом, права й обов'язки покладавця та зберігача, порядок зберігання товару і т. д. регламентували акти республіканського рівня.

Існувала також відмінність у межах системи правового регулювання діяльності товарних складів залежно від того, у якій галузі економіки вони функціонували. Так, на рівні республіки окремо регламентувалася діяльність товарних складів, що спеціалізуються на зберіганні зерна – елеваторів і холодильників. Окремо регулювалася діяльність залізничних складів. Така диференціація свідчила про те, що від самого початку появи нормативних актів про товарні склади виникла тенденція щодо відособлення правового регулювання їх діяльності в різних галузях народного господарства, яка не тільки зберігалася, а й посилювалася з часом.

Зберігав своє значення і головний принцип, закладений в основу відносин зберігання на товарному складі – видача спеціалізованих складських документів, що дають змогу їх власнику здійснювати продаж товарів, які зберігаються на складі, або віддавати ці товари в заставу. Водночас окремого правового акта, який би містив норми про договір складського зберігання загалом, не існувало ні на союзному, ні на республіканському рівнях.

Прийняті Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік, затверджені Законом СРСР від 8 грудня 1961 р., розпочали новий етап – час стагнації, характерною рисою якого було відсутність норм, які б регулювали відносини зберігання на товарному складі [12].

Однак, до Цивільного кодексу УРСР 1963 р. увійшов розділ 36, присвячений схову. Цей розділ містив 11 статей і не встановлював спеціального регулювання окремих видів зберігання. У цьому кодексі не

було окремих норм присвячених договору зберігання на товарному складі.

Отже, на цьому етапі зобов'язання зі складського зберігання регулювалося загальними положеннями, що містилися у розділі 36 ЦК УРСР 1963 р., та відомчими актами. Характеризуючи законодавство про зберігання того етапу, О. С. Іоффе вказував, що численні підзаконні акти «характеризують властиві лише певним видам зберігання специфічні моменти. Коли ж щодо цих видів зберігання виникають питання загального характеру або коли їх регулювання не здійснюється спеціальними нормативними актами, слід керуватися нормами ЦК України, присвяченими договору зберігання загалом» [13].

Даний етап можна визначити, як період функціонування товарного складу в умовах планової економіки.

Історично виникнення спеціалізованих складів пов'язане з потребами торгівлі. Перший товарний склад – «West India docks» з'явився в Англії в 1799 р. Постійний рух великих партій товарів в умовах ринкової економіки з неминучістю викликав необхідність у збереженні товарів, призначених для продажу, в спеціально обладнаних для такого зберігання приміщеннях – товарних складах. Товарний склад – це узагальнююче поняття для суб'єктів, що здійснюють зберігання різних видів товарів [6, с. 14].

Водночас у Європі зберігання на товарному складі як самостійний вид комерційної діяльності з'являється ще в кінці XVII ст. і до XIX ст. вже значно поширюється, проте законодавче регулювання діяльності товарних складів практично не здійснювалося до середини XIX ст.

З Англії діяльність по зберіганню натоварні склади впродовж XIX століття поширилися до Європи. Бурхливий розвиток товарних складів був обумовлений їх прогресивним економічним значенням, оскільки вони позбавляють товаровиробників (продавців) або покупців від необхідності облаштовувати і утримувати власні складські приміщення або користуватися такими приміщеннями шляхом найму їх у третіх осіб. Завдяки технічному оснащенню товарний склад кращий, ніж інші зберігачі, забезпечує не лише

кількісне, але і якісне збереження товару. Це пояснюється тим, що складські приміщення обладнувались залежно від виду об'єкта зберігання – товару (зерно, продукти харчування, продукція тваринництва, лікарські препарати).

Проте економічне значення складів цим не вичерпується, і їх існування не обмежується потребами у зберіганні. Складське зберігання полегшує товарооборот, оскільки розпорядження товаром, що зберігається, можливо без його переміщення із складу. У всьому світі товарні склади видають на підтвердження прийнятих ними на зберігання товарів особливого роду документи, які служать не лише для передачі права власності, але і для застави. Як правило, такі склади тісно взаємодіють з банками і іншими кредитними установами, що дає можливість товарним складам надавати кредит власникові товарів, що знаходяться в складі. Власне застава здійснюється шляхом здійснення передавального напису (індосаменту) [6, с. 14].

Перший спеціальний закон про товарні склади був виданий у Франції в 1848 р., згодом його змінив закон 1858 р., а потім був доповнений інструкцією 1859 р. і закон 1870 р. В Італії в 1882 р. норми про зберігання на товарних складах з'явилися в Торговому кодексі Італії, а також у спеціальному законі про порядок відкриття товарних складів [8].

Нідерланди, які не відставали від Англії в промисловому розвитку, також здійснили поштовх ідеї розвитку товарних складів. Такі склади засновувалися або самою державою, або підприємцями на комерційних засадах. Товарні склади, засновані в першій чверті XIX ст., виконували функції зберігання без свого кредитного значення.

У першій половині XIX ст. товарні склади викликали до себе законодавчий інтерес, причому на них була звернена увага не стільки в аспекті зручності зберігання, скільки зі сторони забезпечення кредитування. Рух до загальної «комерціалізації» відносин щодо зберігання відображений у кодифікаціях, здійснених наприкінці XIX – першій половині XX ст. у Німеччині, Швейцарії та Японії, а пізніше в Італії.

Сучасний період функціонування товарного складу в умовах становлення та розвитку ринкової економіки в Україні розпочинається із проголошенням незалежності України, коли постала потреба нагальна потреба нормативного закріплення відносини складського зберігання. Нормативним актом, який заклав основи діяльності товарного складу та правового регулювання відносин складського зберігання, був Закон України від 4 липня 2002 р. «Про зерно і ринок зерна на Україні» [18]. Цей закон визначає державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектору економіки агропромислового комплексу України і спрямований на створення правових, економічних та організаційних умов конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насіннєвому та фуражному зерні, нарощування його експортного потенціалу. Саме Закон України «Про зерно і ринок зерна на Україні» у ст. 26 закріпив визначення договору складського зберігання. Закон також містить визначення і види складських документів, що надалі було розвинуто в ЦК України.

Із прийняттям ЦК України було заповнено прогалину, що існувала в межах цивільного законодавства початку XXI ст. щодо договору складського зберігання. У ЦК України відносинам зберігання присвячено главу 66 ЦК України. Ця глава містить загальні положення про зберігання, а окремий § 2 глави 66 ЦК України врегульовує відносини складського зберігання. Положення § 3 глави 66 ЦК України регулюють інші спеціальні види зберігання, крім складського. Наявність цього розділу є серйозною модифікацією національного законодавства про зберігання, оскільки вперше складське зберігання врегульовано на рівні кодифікованого нормативного акта. Такий поділ глави 66 ЦК України і врегулювання положень про складське зберігання окремим параграфом означає, що зберігання виділено в окремий договір і поставлено в один ряд із такими найбільш поширеними договорами, як купівля-продаж, оренда тощо. Безпосередньо договору зберігання на товарному складі присвячені ст. 959-966 глави 66 ЦК України.

Подальший розвиток відносини зберігання на товарному складі отримали у Законі України від 23 грудня 2004 р. «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» [19], який покликаний урегулювати діяльність товарних складів. У доповнення § 2 розділу 66 ЦК України і Закону України «Про зерно і ринок зерна на Україні», Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» визначає механізм здійснення складських операцій із використанням складських свідоцтв. Зокрема, він регулює правовідносини, пов'язані з оформленням, видачею, погашенням простих і подвійних складських свідоцтв, визначає порядок їх реєстрації та спрямований на створення правових, економічних, організаційних умов функціонування цих документів під час зберігання товарів на товарних складах.

На рівні підзаконних нормативних актів норми, спрямовані на забезпечення регулювання відносин складського зберігання, обороту складських документів, містяться в актах, присвячених забезпеченню сертифікації складів, веденню реєстру складських документів та ін. Так, Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2003 р. «Про затвердження Порядку випуску бланків складських документів на зерно, їх передачі та продажу зерновим складам та типового договору складського зберігання зерна» [20] визначає порядок випуску бланків складських документів на зерно, їх передання та продаж зерновим складам, затверджує зразки бланків подвійного і простого складських свідоцтв, складської квитанції, затверджує Типовий договір складського зберігання зерна. Однак цей нормативний акт регулює відносини складського зберігання лише щодо зерна, інші ж товари залишаються поза увагою законодавця. Положення, затверджене наказом Міністерства аграрної політики України від 27 червня 2003 р. «Про затвердження Положення про обіг складських документів на зерно» [21], визначає загальні положення обліку та обороту, надходження та використання бланків складських документів на зерно, обороту складських свідоцтв та складських квитанцій, порядку здійснення передавальних

написів, передання та повернення складських документів, а також порядку погашення та їх зберігання. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2004 р. «Про забезпечення реалізації деяких положень Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [22] затверджує «Порядок ведення реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання», згідно з яким, здійснюється реєстрація складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, забезпечується проведення моніторингу ринку зерна, надання юридичним та фізичним особам інформації про прийняте на зберігання зерно та про видані складські документи. Наказ Міністерства аграрної політики України від 11 серпня 2005 р. «Про затвердження Порядку ведення основного реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, і реєстру зернового складу» [23], спрямований на виконання статей 36, 45 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні», постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення реалізації деяких положень Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» з метою проведення моніторингу ринку зерна і забезпечення його стабільного функціонування, надання юридичним та фізичним особам відомостей про прийняте на зберігання зерно та про видані складські документи. Чітке нормативне регулювання відносин зберігання зерна на складах потрібне для того, щоб забезпечити функціонування та стабільний розвиток складського зберігання зерна [24, с. 5-13].

На певному етапі розвитку товарного виробництва утворення самостійної складської індустрії є закономірним проявом процесу розподілу праці, необхідним засобом поліпшення організації торгівлі і скорочення витрат обороту товарів. Завдання, які поставила економічна реформа перед торгівлею, потребують удосконалення організаційно-правових форм діяльності складського господарства, широкого розвитку мережі загальних і спеціалізованих складів загального користування, на яких суб'єкти господарювання могли б зберігати необхідні поточні і резервні запаси товарів. Передання товарів на зберігання спеціалізованим складським

господарствам дає змогу суб'єктам оптової торгівлі зосередити всю свою увагу на вивченні попиту і кон'юнктури ринку, плануванні найбільш вигідних схем обороту товарів, на організацію самої оптової торгівлі. Не менш важливе значення має зберігання товарів на вказаних складах і для суб'єктів роздрібною торгівлі, які при цьому звільняються від невластивих їм функцій накопичення та тривалого зберігання товарів сезонного виробництва і попиту. Природно, що організація самостійної складської індустрії в торгівлі вимагає великої підготовчої роботи, у тому числі й правового аналізу відносин зі зберігання на товарному складі в сучасних умовах. Тому виникнення відносин зі зберігання на товарному складі є закономірним процесом, а законодавче врегулювання – запорукою сталого розвитку ринкових відносин.

1.2. Поняття договору зберігання на товарному складі

Для виникнення зобов'язань зберігання на товарному складі потрібні певні юридичні факти, з якими закон пов'язує настання юридичних наслідків. Таким юридичним фактом є договір зберігання.

Відповідно до ч. 1 ст. 957 ЦК України, договір складського зберігання (або зберігання на товарному складі) – це договір, за яким товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності. ЦК України виділяє договір зберігання на товарному складі як особливий вид договору зберігання.

Аналіз ст. 957 ЦК України дає підстави стверджувати, що назва «Договір складського зберігання» не передає суті договору зберігання на товарному складі, адже ознаки «товар» та «товарний» є для цього договору визначальними, а у назві самої статті виявилися втраченими. А тому варто уточнити назву ст. 957 ЦК України і викласти її як «Договір зберігання на товарному складі». Адже не будь-яке зберігання на складі відповідає умовам договору зберігання на товарному складі.

Досліджуваний договір є одним з різновидів договору зберігання. Тому на нього відповідно поширюються загальні положення договору зберігання (ст. ст. 936–955 ЦК України), якщо інше не встановлено спеціальними нормами, він характеризується сукупністю властивих йому ознак.

Договір зберігання на товарному складі двосторонній договір, тобто такий, у якому права й обов'язки виникають у кожної зі сторін. Зобов'язання контрагентів у таких договорах взаємні. Зберігач має забезпечити зберігання товару та повернути його іншій стороні договору, а поклажодавець зобов'язаний забрати товар після закінчення строку зберігання оплатити послугу зберігання товару.

Договір зберігання на товарному складі характеризується як відплатний договір, адже зберігач за надані послуги отримує плату. До договору зберігання на товарному складі застосується принцип свободи визначення ціни, закріплений у п. 1 ст. 632 ЦК України. Сторони договору зберігання на товарному складі самостійно встановлюють розмір винагороди для складу за послуги, які надаються зі зберігання. Втім законодавець допускає винятки з цього правила, які встановлені в порядку, передбаченому у ч. 1 ст. 632 ЦК України. Відповідно до цього правила в окремих випадках тарифи на послуги зі складського зберігання можуть встановлювати або регулювати уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування. На наш погляд, у договорі зберігання на товарному складі, необхідно передбачити або безпосередньо розмір винагороди, тобто конкретну суму, яку поклажодавець зобов'язується сплатити зберігачеві за послуги, що він їх надає, або порядок обчислення суми винагороди. Оскільки на сьогодні немає органу, який збирає і аналізує інформацію про ринкову вартість послуг, то у випадку, якщо виникне спір із приводу розміру винагороди, буде складно довести конкретну суму винагороди, що у свою чергу може порушити інтереси однієї зі сторін за договором зберігання на товарному складі.

Водночас відплатність договору зберігання на товарному складі

підсилена прямою вказівкою на ч. 1 ст. 957 ЦК України, згідно з якою товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар. Саме тому договір зберігання на товарному складі характеризується як відплатний договір.

Наступною юридичною ознакою будь-якого договору є його реальний чи консенсуальний характер, який відображає момент набрання ним чинності.

Наведене в ст. 957 ЦК України визначення договору складського зберігання побудоване за моделлю реального договору, а отже, права і обов'язки у сторін виникають з моменту передачі речі зберігачеві. Проте, можливим і є укладення консенсуального договору, тобто в цьому випадку зберігач зобов'язується прийняти річ на зберігання в майбутньому, права і обов'язки сторін виникають у момент укладення договору, а не з моменту передачі речі. Нарешті, якщо сторони того забажають, вони можуть укласти і попередній договір – про укладення договору «зберігання на товарному складі» в майбутньому. В останньому випадку для виникнення між ними відносин зберігання сторони повинні ще раз узгодити своє бажання укласти договір зберігання на товарному складі.

Отже, враховуючи специфіку досліджуваного договору, законодавець передбачив можливість укладення його як реального, так і консенсуального.

Для характеристики договору зберігання на товарному складі важливе значення має його мета. Тобто договір укладається і виконується не тільки для схоронності товару, а й для запобігання впливу об'єкта зберігання на інші товари. Тому мету договору зберігання на товарному складі можна охарактеризувати, з одного боку, як забезпечення збереження переданих товарів та запобігання впливу об'єкта зберігання на інші товари, передані на зберігання, а також запобігання впливу товарів, які є на зберіганні, на об'єкт зберігання, так і усунення загрози присвоєння їх іншими особами, а з іншого боку – створення умов, при яких під час зберігання товарів на складі їх рух у цивільному обороті міг би продовжуватися.

У науковій літературі обґрунтовують думка про те, що договір

зберігання належить до договорів на виконання робіт. Тому предметом таких договорів є виконання робіт, спрямованих на досягнення певного результату, втіленого в матеріальній формі. Прихильником такої теорії є М. В. Кротов, який разом із правовою досліджує економічну природу послуги, розглядаючи останню у двох аспектах: як процес праці і як його продукт. Зобов'язання з договору зберігання на товарному складі М. В. Кротов відносить до зобов'язань щодо виконання робіт. «Об'єкт договору зберігання також є результатом діяльності, матеріалізованої у товарі ... результат діяльності зберігача матеріалізується в товарах, які не піддалися псуванню або розкраданню...» [25].

Однак унаслідок діяльності щодо зберігання на товарному складі не виникає уречевленого результату. Забезпечення зберігання товару є метою договору зберігання, проте в результаті зберігання речі вона не набуває нових якісних характеристик, які могли би бути доказом наявності уречевленого результату діяльності зберігача. Навпаки, річ зберігає властиві їй характеристики (з урахуванням можливого природного погіршення), що і є наслідком належного виконання зберігачем своїх зобов'язань за договором. Інакше кажучи, корисний ефект діяльності зберігача виникає і споживається саме в процесі зберігання товару. Тому зобов'язання щодо договору зберігання на товарному складі належать до зобов'язань із надання послуг, а не виконання робіт.

Належність договору зберігання на товарному складі до групи договорів із надання послуг дає змогу відмежувати складське зберігання від інших договорів. Зокрема, окремої уваги заслуговує порівняння договору складського зберігання з договором охорони майна. Відповідно ст. 978 УК України за договором охорони охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити схоронність майна, яке охороняється. Володілець такого майна зобов'язаний виконувати передбачені договором правила майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату. Як справедливо зазначає М. Д. Пленюк, обидва договори мають

спільну мету – забезпечення схоронності майна. Відмінність же між цих договорів полягає в тому, що за договором зберігання на товарному складі майно передається у володіння товарного складу (зберігача), в той час, як за договором охорони майно не переходить у фактичне володіння охоронця, тобто за своїм характером діяльність охоронця є більш спеціальною і обмежується забезпеченням збереження майна від розкрадання [26, с. 200-201].

Слід погодитися з Л. А. Савченко, що вказувала на те, що в договорі охорони, на відміну від договору зберігання, йдеться «про зовнішню недоторканність переданого під охорону майна» [27, с. 693].

Отже, товари за зобов'язанням зберігання передаються в тимчасове володіння осіб, що надають послуги. У зобов'язаннях з охорони, майно не передається у володіння охоронця, а й надалі залишається в охоронюваних приміщеннях – складах, базах, магазинах, підприємствах, які теж не передаються у володіння охоронцю, а отже, не виходять із господарської сфери послугоотримувача.

Окрім цього, на зберігання на товарному складі передається лише рухоме майно, яке володіє ознаками товару, а охорона здійснюється щодо об'єктів нерухомості, майна, вантажів, фізичних осіб; мета охорони обмежується зазвичай забезпеченням збереження майна від розкрадання, знищення або пошкодження.

Схожі риси має досліджуваний договір із договором найму (оренди) та договором позички. Загальним для зазначених договорів є те, що вони є підставою передання речей контрагентові і повернення їх після закінчення строку договору. Основна відмінність між ними полягає у різній меті договорів. Якщо при зберіганні товару на складі товар передається зберігачеві для забезпечення його схоронності на користь поклажодавця, то відносини найму (оренди) встановлюються з метою використання майна орендарем для отримання ним корисних властивостей з нього. Відмінність між указаними договорами полягає ще й у тому, що для договору оренди

характерним є тимчасовий перехід, як правило, двох правомочностей власника – володіння і користування. Для договору зберігання на товарному складі законодавець закріплює презумпцію переходу лише однієї із зазначених правомочностей власника, а саме володіння. Зберігач набуває права користуватися річчю тільки з відома поклажодавця або за наявності інших, прямо вказаних у ст. 944 ЦК України обставин.

Основна відмінність між договором зберігання і договором позички, окрім тих характеристик, які стали основою для порівняння з договором оренди полягає, ще й у тому, що позичка є безвідплатним договором, тоді як зберігання на товарному складі завжди платне.

Договір зберігання слід відрізнити від обов'язків із забезпечення збереження майна, які є складовими частинами інших цивільно-правових зобов'язань. Зокрема, подібні обов'язки закон покладає на підрядника (ст. 841 ЦК України), перевізника (ст. 924 ЦК України), комісіонера (ст. 1021 ЦК України), особу, яка володіє предметом застави, тощо. У всіх цих і подібних випадках відносини сторін регулюють правила про відповідні договори, а не норми про договір зберігання. Наприклад, Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами [28] регламентують відносини між комітентом і комісіонером у частині забезпечення останнім належного зберігання переданого на комісію товару. Забезпечення збереження вантажів на складах залізниці під час перевезення визначає Статут залізниць України [29], а для інших видів перевезення – відповідні транспортні статути і кодекси.

Договір зберігання на товарному складі слід віднести до публічних договорів якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування. Публічний договір вирізняється з-поміж інших договорів за характером діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, який зобов'язаний укласти публічний договір у зв'язку з тими функціями, які він виконує. Адже як зазначає Р. Б. Шишка публічність договору спрямована на посилення прав

споживачів, стримування принципу свободи укладення договору та неможливості безпідставної відмови від укладення договору стороною [30, с. 369-380].

У ст. 633 ЦК України публічний договір визначається як такий, у якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт, надання послуг кожному, хто до неї звернеться. Отже, цивільний договір набуває ознак публічного, якщо однією з сторін є суб'єкт підприємницької діяльності. Сам же обов'язок здійснювати продаж товарів, виконувати роботи, надавати послуги не є договірним. Публічний характер договору полягає в тому, що умови такого договору пропонуються однаковими для всіх; пропозиція укласти договір звернена до невизначеного кола осіб і не персоніфікується; суб'єкт підприємницької діяльності не вправі надавати переваги одному споживачеві перед іншим щодо укладення договору, якщо інше не встановлено законом; суб'єкт підприємницької діяльності зобов'язаний укласти договір з особою, яка відгукнулася на публічну пропозицію, за наявності в нього можливості надання відповідних товарів, робіт, послуг; особі-споживачу за такими договорами надаються підвищені законодавчі гарантії.

Основний висновок з оцінки положень ст. 633 ЦК України полягає в тому, що ця норма містить обмеження свободи договору для підприємця, який надає послуги зберігання на товарному складі загального користування. Такий суб'єкт підприємницької діяльності не має права встановлювати дискримінаційні правила переваги (одним особам перед іншими), тобто вибирати на свій розсуд собі контрагента по договору, не має права встановлювати ціну послуг, різну для окремих категорій покладавців, тобто позбавлений свободи щодо визначення для них неоднакових умов договору. Якщо є можливість надати споживачеві товари, послуги, виконати для нього роботи, підприємець не має права відмовити споживачу в укладенні публічного договору. В іншому випадку споживач має право звернутися до суду з вимогою про відшкодування збитків.

1.3. Види договору зберігання на товарному складі

Зберігання товарів на товарному складі можна розділити на декілька видів:

По-перше, це роздільне зберігання. При роздільному зберіганні індивідуально визначений, а також визначений родовими ознаками товар повинен зберігатися окремо від інших товарів. При такому зберіганні склад зобов'язаний розмістити цей товар окремо від інших, щоб мати можливість у будь-який момент ідентифікувати його і видати власникові. З юридичної точки зору в цьому випадку право власності на товар не переходить – товаровласник (поклажодавець) залишається власником товару.

По-друге, це зберігання зі знеособленням або іррегулярне зберігання. При знеособленому зберіганні склад отримує право змішувати товар з аналогічними товарами, що належать іншим власникам. Цивільному праву давно відомий договір зберігання зі знеособленням або так зване іррегулярне зберігання, предметом якого є речі, визначені родовими ознаками. До теперішнього часу в цивілістичній доктрині немає єдиної думки про те, хто є власником речей при іррегулярному зберіганні.

По-третє, це зберігання товару з правом розпорядження або зберігання РЕПО. За договором РЕПО, метою покупця є покупка товарів з подальшим їх продажем за ціною збільшеною на величину винагороди. Мета продавця – отримання грошей для поточних витрат і одночасне збереження власного товару. Тут треба зазначити, що за операціями РЕПО куплений товар може передаватись або не передаватись на склад покупця. У першому випадку продавець при зворотній купівлі товару має сплатити й витрати, пов'язані зі зберіганням товару. А в останньому – продавець має забезпечити відповідальне зберігання товарів із відповідним їх обліком.

Таке зберігання означає, що товарний склад отримує право власності на товари передані на зберігання, тобто в договір зберігання включається умова, за якою складу надається право користування, розпорядження і володіння

переданим йому на зберігання товаром. Проте склад зобов'язаний на вимогу поклажодавця негайно надати в його розпорядження, прийняту кількість товару того ж роду і якості.

Таким чином, товарний склад повинен мати певний гарантійний фонд замісних товарів для задоволення вимог поклажодавця. Зауважимо, що цей вид зберігання вигідний зберігачеві товару, оскільки він значно знижує витрати на його зберігання і відкриває можливість здійснювати операції купівлі-продажу.

Подібне зберігання на відміну від іррегулярного не є зберіганням у власному значенні цього слова. При зберіганні зі знеособленням речі знаходяться у зберігача, вони не вибувають з його безпосереднього володіння. При іррегулярному зберіганні, як вже говорилося, право власності у зберігача не виникає. До договору зберігання на товарному складі з правом розпорядження товаром застосовуються правила про позику, і тільки час і місце повернення речей регулюватимуться положеннями глави про зберігання. Такий договір розглядається як змішаний, до відносин сторін застосовуються правила про позику, а час і місце повернення товарів визначаються правилами про зберігання. Основою виникнення такого виду зберігання може бути закон, інші правові акти або договір [6, с. 38-39].

Враховуючи конструкцію договору зберігання на товарному складі, виникає питання про те, чи мають бути товари, щодо яких видається складське свідоцтво, індивідуально-визначеними?

Як приклад можна розглянути ситуацію, коли на зберіганні знаходиться певна кількість родових речей, що належать різним поклажодавцям. Наприклад, у одного з поклажодавців настав обов'язок отримати свої товари у зберігача, проте поклажодавець цього обов'язку ще не виконав, а речі ще не виділені із загальної маси. Якщо в цій ситуації частина речей виявляється втраченою з яких-небудь причин, які не залежать від зберігача, ризик втрати тієї частини, відносно якої виникла необхідність у поклажодавця забрати речі, лежить на поклажодавцеві, попри те, що

неможливо визначити, яку саме частину товару повинен був забрати поклажодавець.

У чинному законодавстві відсутні норми, що дозволяють чітко визначити, в яких випадках річ можна визнати індивідуально-визначеною. Законодавство зарубіжних країн по-різному вирішує це питання. Наприклад, в ст. 2-105 (4) Уніфікованого торгового кодексу США вказується, що «невідокремлена частина в індивідуалізованій масі родових речей вважається достатньо визначеною для продажу, хоч би яка кількість усїєї маси не була встановлена» [17]. Подібні норми є і в англійській судовій практиці.

Характер самих речей (індивідуально-визначені або визначені родовими ознаками) може впливати безпосередньо на режим зберігання, але не повинен визначати його імперативно. Важливою для характеристики об'єкта договору складського зберігання є поділ товарів на індивідуально визначені і визначені родовими ознаками, що й визначає режим зберігання. Відповідно розрізняють роздільне та зі знеособленням (ірегулярне) зберігання, що відразу ж підкреслило його «неправильність», «незвичність». Адже на зберігання на товарний склад разом із товарами з індивідуальними ознаками можуть також передаватися товари, визначені родовими ознаками. Суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють свою діяльність у сфері торгівлі подібними товарами (зерном, овочами, нафтою), але не мають при цьому власних складських площ, зацікавлені в забезпеченні зберігання продукції, що належить їм, у спеціалізованих складах – елеваторах, нафтосховищах, овочебазах.

При цьому умови зберігання товарів можуть бути різними. Якщо товари, які належать поклажодавцю (наприклад, зерно), наперед ним упаковані, і ця тара маркована, йдеться про індивідуалізацію товарів, то після закінчення строку зберігання товарний склад зобов'язаний повернути поклажодавцю саме ті товари, які останній здав на зберігання.

Якщо ж за умовами договору зберігання на товарному складі товари одного власника передаються в те ж приміщення, де вже є на зберіганні

аналогічні товари, що належать іншій особі, і ці товари змішуються, відбувається їхнє знеособлення. Зберігання на таких умовах іменується «зберіганням зі знеособленням», або «ірегулярним зберіганням». Поклаждавцю в цьому випадку після закінчення строку зберігання повертаються вже не ті товари, які він спочатку передав на склад, а товари того ж роду і якості (і в тій самій кількості).

Зберігання зі знеособленням може застосовуватися не тільки при зберіганні на товарному складі, а й при інших видах зберігання. Проте на практиці зберігання із знеособленням застосовується здебільшого саме при зберіганні на товарному складі. Такий висновок побічно підтверджує ст. 958 ЦК України, в якій передбачено право товарного складу розпоряджатися переданими йому на зберігання товарами, якщо це впливає із закону, інших правових актів або договору. Право товарного складу розпоряджатися товарами, що зберігаються, може виникнути саме у разі ірегулярного зберігання, оскільки в іншому випадку склад зобов'язаний буде повернути власнику саме ті товари, які були передані на зберігання, і означає, що цими товарами він розпоряджатися не може. Однак у такому разі до відносин сторін застосовують положення про договір позики, а час та місце повернення товарів визначають загальними положеннями про зберігання.

Поклаждавець таким чином не контролює дії товарного складу з розпорядження товаром, переданим на зберігання. Товарний склад, стаючи власником товару, з моменту його передання вправі вчиняти будь-які дії щодо такого товару, однак дотримуючись загальних засад здійснення права власності (ст. 319 ЦК України) [31, с. 730–731].

Межу між звичайним і ірегулярним зберіганням прийнято позначати, беручи до уваги властивості речей, що дає змогу здійснити їх поділ на індивідуально визначені і такі, що наділені родовими ознаками. Якщо предметом звичайного зберігання є речі індивідуально визначені, то ірегулярне зберігання можливе лише щодо речей з родовими ознаками. Проте така позиція, потребує уточнення. У зв'язку з цим доцільно згадати

редакцію ст. 423 ЦК УРСР 1963 р. У цій статті, на наш погляд, дуже вдало було звернено увагу на те, що об'єктом іррегулярного зберігання є не просто речі, що володіють родовими ознаками, а саме «речі, визначені в договорі родовими ознаками». Законодавець явно акцентував увагу на тому, що родовою є річ (товар), яка визначена такою у відповідному договорі. Отже, зберігання стає іррегулярним не тому, що річ належить до родових, а лише внаслідок того, що зміст договору припускає право зберігача замінювати передані речі. Уся суть у тому, що договір складського зберігання нехтує тими індивідуальними ознаками, які можуть бути властиві об'єкту договору. І навпаки, при звичайному зберіганні обов'язковою є індивідуалізація предмета договору [16, с. 79].

На практиці виникає потреба у зберіганні товарів, що мають родові ознаки. Стаття 941 ЦК України як виняток надає зберігачеві право змішувати речі одного роду та однієї якості, але лише за згоди на це поклажодавця. Конструкція цієї статті є юридично коректною, адже річ, що має лише родові ознаки, є заміною (ст. 184 ЦК). Такої згоди поклажодавець може і не дати, якщо він зацікавлений у поверненні саме тих речей з родовими ознаками, які передані на зберігання. У багатьох випадках необхідність змішувати речі одного роду та однієї якості зумовлюється об'єктивними обставинами, коли зберігач не може забезпечити їх окреме зберігання, наприклад, із технічних причин. Така ситуація складається у процесі зберігання зерна на зерносховищах (елеваторах) та іншої сільгосппродукції в овочесховищах, харчових продуктів на підприємствах-холодильниках, нафти та нафтопродуктів на нафтобазах тощо.

Однак, навіть зважаючи на значне поширення іррегулярного зберігання на товарному складі, дотепер немає єдності в питанні про те, хто повинен вважатися у таких випадках власником речей, що зберігаються. І це при тому, що питання є ключовим, і від нього залежить зміст відносин, які складаються між учасниками у процесі іррегулярного зберігання.

Практично йдеться про три можливі варіанти вирішення цього

питання:

1) Передання речей на знеособлене зберігання означає перехід їх у власність зберігача. Прихильником цієї точки зору був, зокрема, О. С. Іоффе. Він, зокрема вказував: «Якщо хто-небудь повинен повернути не ті ж самі речі, а їх еквівалент, уже сам цей факт доводить те, що особа володіє правом вимоги, але не правом власності. І якщо поклажодавець виступає в цих відносинах як носій права вимоги, то слід визнати зберігача власником зданого на зберігання майна» [13, с. 498].

2) Речі, передані одним поклажодавцем, разом із речами, одержаними від інших поклажодавців, стають їх спільною частковою власністю. Цю точку зору обґрунтувала ще М. В. Зімельова. Вона звертала увагу, зокрема, на те, що «управління майном товарний склад здійснює на основі доручення, яке є похідним з договору поклажі...» [8, с. 44]. Адже, «в подібних випадках у власника товару виникає не спільна часткова власність на весь запас товарів цього сорту, які є на товарному складі, а власність на частку цього запасу. Розпорядження загальним запасом неможливе: кожен господар самостійно розпоряджається кількістю товарів того ж сорту» [8, с. 49], що належить йому.

3) Передані речі при іррегулярному зберіганні, подібно до зберігання звичайного, передаються поклажодавцем зберігачеві тільки у володіння, а це значить, що їх власником і надалі залишається поклажодавець. Цю точку зору обґрунтував С. Н. Ландкоф, який підкреслював: «Переданий на зберігання товар не стає власністю складу. За борги складського підприємства не можуть підлягати опису товари, передані складу на зберігання» [32, с. 231].

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти такого висновку: при іррегулярному зберіганні так само, як і при звичайному, зберігач вступає у правовідносини з поклажодавцями, однак водночас ніяких юридичних зв'язків між поклажодавцями не виникає. А тому найбільш вдалою є позиція прихильників підходу, який відповідає природі відносин при іррегулярному

зберіганні: поклажодавець залишається власником переданої на зберігання речі. Поклажодавець, передаючи речі на зберігання, не має на меті передання майна у власність, а тільки в тимчасове володіння. Інших законних підстав для передання права власності на товар зберігачеві, на наш погляд, немає. А особливий порядок повернення товарів з іррегулярного зберігання зумовлений їх властивостями [33, с. 28-31].

Таким чином, у разі укладення договору зберігання із знеособленням для забезпечення інтересів поклажодавця в договорі потрібно оптимально чітко обумовити, товар якого роду, сорту і з якими якісними характеристиками повинен повернути товарний склад.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження історичних аспектів становлення та розвитку зберігання на товарному складі дає змогу виділити такі періоди формування відносин зберігання на товарному складі:

– *період зародження та становлення*, об'єднує античний та давньоруський періоди, який характеризувався передумовами для розвитку договору зберігання на товарному складі;

– *період функціонування товарного складу в умовах планової економіки*, який відзначався формалізацією відносин (характеризувався розвитком законодавчого регулювання відносин зі зберігання та його різновиду – зберігання на товарних складах) та формуванням єдиної державної системи складів;

– *час нової економічної політики та часи стагнації*, характеризувався цей період тим, що складські свідоцтва і сам договір зберігання на товарному складі застосовувалися лише у зовнішньоекономічних відносинах;

– *сучасний період функціонування товарного складу в умовах становлення та розвитку ринкової економіки в Україні* характеризується сучасним динамічним розвитком діяльності товарних складів.

2. Договір зберігання на товарному складі належить до групи договорів із надання послуг. Особливості цього договору є і: 1) договір зберігання на товарному складі є взаємозобов'язуючими; 2) договір зберігання на товарному складі є відплатним; 3) ураховуючи специфіку договору, а також беручи до уваги конкретні умови, передбачено можливість укладення як реального, так і консенсуального договору; 4) договір має ознаки публічного договору; 5) специфіка мети договору зберігання на товарному складі, виявляється у: а) забезпеченні збереження переданих на зберігання товарів; б) запобіганні шкідливого впливу об'єкта зберігання на товари інших поклажодавців, що зберігаються на цьому ж товарному складі, а також запобіганні впливу товарів, які є на зберіганні на об'єкт зберігання, так і усунення загрози присвоєння їх іншими особами; в) створенні умов, за яких під час зберігання товарів на складі їх рух у цивільному обороті міг би продовжуватись. Саме за такого поєднання властивостей зберігання на товарному складі досягається максимальна ефективність функціонування цієї договірної конструкції у цивільному праві. б) договір відноситься до групи договорів із надання послуг.

3. Аналіз ст. 957 ЦК України дає підстави стверджувати, що назва «Договір складського зберігання» не передає суті договору зберігання на товарному складі, адже ознаки «товар» та «товарний» є для цього договору визначальними, а у назві самої статті виявилися втраченими. Тому варто уточнити назву ст. 957 ЦК України і викласти її як «Договір зберігання на товарному складі». Адже не будь-яке зберігання на складі відповідає умовам договору зберігання на товарному складі.

4. За режимом зберігання розрізняють такі договори зберігання на товарному складі:

- договір зберігання на товарному складі товарів роздільно;
- договір зберігання на товарному складі із знеособленням;
- договір зберігання РЕПО, при переданні товару у власність з подальшим його зворотнім викупом.

РОЗДІЛ 2

СТОРОНИ ДОГОВОРУ ЗБЕРІГАННЯ ТА ТОВАРНОМУ СКЛАДІ ТА ЇХНІ ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ

2.1. Правовий статус сторін договору зберігання на товарному складі

Сторонами договору зберігання на товарному складі є зберігач та володілець товару (поклажодавець).

У нормативних актах, які регулюють відносини зберігання на товарному складі та у наукових джерелах, немає єдиного визначення поняття складу, оскільки це поняття багатоаспектне. Зазвичай склад розглядають як організація, тобто суб'єкт права, що передбачено у ст. 956 ЦК України. Відповідно до ч. 1 цієї статті товарним складом є організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності. Окрім ЦК України визначення товарного складу як організації відображено у Законах України «Про зерно та ринок зерна на Україні» [18] та «Про сертифіковані товарні склади і прості та подвійні складські свідоцтва» [19], в яких товарний склад визначається як суб'єкт підприємницької діяльності, що здійснює діяльність, пов'язану зі зберіганням товарів. Склад як режим використовують у митному законодавстві [34], для того, щоб підкреслити особливий характер обставин, при яких товари передаються на склад, і мету їх передання на цей склад: склад як спеціально визначене й обладнане складське приміщення, резервуар, критий та відкритий майданчик, що призначені для зберігання товарів і транспортних засобів і розміщуються в межах огороженої території. Таке визначення, зокрема, використовує законодавець стосовно складу тимчасового зберігання; склад як загальноживане поняття, що використовується для визначення відповідно обладнаного місця, будівлі або приміщення для зберігання чого-небудь [35, с.1136].

М. В. Зімельова визначала товарний склад як торгове підприємство, оскільки радянське право відносило їх до розряду торгових підприємств при оподаткуванні [8]. В. І. Савін трактував товарний склад як «спеціалізовану будівлю, споруду, призначену для приймання, обробки, зберігання і видачі товарів за призначенням» [33].

Отже, на законодавчому рівні та в науковій літературі поняття «товарний склад» вживається в різних аспектах. Таке різноманіття тлумачень цього поняття є виправданим і потрібне для всебічного розуміння та застосування.

Враховуючи мету зберігання на товарному складі, а також ті обов'язки й відповідальність, що покладаються на товарний склад як професійного зберігача, вважаємо за доцільне його створення у формі господарського товариства.

У свою чергу, П. А. Панкратов не виключав можливості розглядати як товарний склад – юридичну особу та фізичну особу – підприємця [37, с. 71].

Фізична особа – підприємець також може відповідати вимогам, які ставляться до організації як товарного складу. Водночас згідно ч. 1 ст. 128 Господарського кодексу України [38] громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи згідно зі ст. 58 ГК України. Саме у господарських відносинах фізичні особи – підприємці беруть участь передусім як підприємці, а не як фізичні особи, однак на підставі їх реєстрації і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб – підприємців. Згідно ст. 51 ЦК України, до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин. Неоднозначне тлумачення вказаної норми у науково-юридичній літературі і на практиці обумовлює появу суперечливих висновків, що, безперечно, впливає на її правозастосування, оскільки певним чином

відбувається злиття правового статусу фізичної особи з правовим статусом юридичної особи, які за своєю правовою природою різні.

Як показує системний аналіз, на практиці це положення тлумачиться, виходячи з такого.

По-перше, правоздатність індивідуального підприємця практично прирівнюється до правоздатності юридичних осіб – комерційних організацій. Він може мати права й обов'язки, необхідні для здійснення будь-яких видів діяльності, не заборонених законом, та щодо яких закон не передбачає обмежень. Зазначене простежується, зокрема, з положень ст. 91 ЦК України.

По-друге, до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовують норми як загального цивільного (ЦК України), так і спеціального законодавства (ГК України, Закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про державну підтримку малого підприємництва», «Про ліцензування видів господарської діяльності» тощо).

Адже фізична особа – підприємець так само, як і повне товариство будуть нести відповідальність усім своїм майном, а отже буде дотримано принципу рівності учасників цивільного обороту.

Тому стороною договору зберігання на товарному складі може бути фізична особа – підприємець за таких умов: наявні відповідно обладнані приміщення, які пройшли сертифікацію для здійснення зберігання відповідного товару; наявність ліцензії для здійснення зберігання на товарному складі.

Уперше визначення товарного складу на рівні закону було закріплено у ст. 956 ЦК України, згідно з яким товарним складом визнається організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності. Визначення товарного складу в Законі України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» цілком збігається з визначенням, закріпленим у ЦК України. Водночас, у п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»

закріплено, що зерновий склад – суб'єкт підприємництва, що є власником зерносклади і надає фізичним та юридичним особам послуги із зберігання зерна з видачею складських документів на зерно та в передбаченому законом порядку отримав право на здійснення такої діяльності шляхом участі в Гарантійному фонді виконання зобов'язань за складськими документами на зерно та одержання сертифіката на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки [18].

Практичне значення товарних складів полягає насамперед у позбавленні суб'єктів підприємницької діяльності від потреби мати власні приміщення або наймати відповідні приміщення в інших суб'єктів підприємницької діяльності. Поклажодавець користується складом тоді, коли у нього наявний товар, який він може передати на зберігання, і не повинен нести витрати на утримання непотрібного для нього в певний час приміщення. До того ж, продаж і купівля товару, що є на складі, здійснюються без жодних його переміщень, поки нарешті один із покупців не захоче вилучити товар з обороту. Нарешті, за дорученням власника товарів склади проводять їхнє страхування, згідно ст. 15 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва».

Метою створення товарного складу є не лише забезпечення зберігання переданих речей, а й створення умов, за яких під час перебування товарів на складі їх оборот міг би тривати. Той, хто передав товари на склад, передбачає їх реалізацію в майбутньому і навіть розраховує на безпосередню допомогу товарного складу в цьому [16, с. 122].

Тому мета діяльності товарного складу одержує двоякий вираз. Передусім ідеться про те, що відповідні спеціальні норми забезпечують поклажодавцю можливість обороту товару, який зберігається на складі. У результаті модель зберігання, що припускає об'єднання того, хто передав товар на зберігання, і того, хто за ним з'явився, щодо цього випадку не є типовою. Відповідно найважливішим елементом правового режиму цього виду зберігання є оформлення відносин сторін за допомогою

товаророзпорядчих документів, що стало іманентним самому поняттю «товарний склад». У § 2 гл. 66 ЦК України передбачено спеціальну ознаку товарного складу, якою є видача на підтвердження прийнятого на зберігання товару складських документів.

Зберігач повинен добросовісно ставитись до виконання покладених на нього обов'язків. Визначення поняття «добросовісність» заслуговує на увагу з точки зору В. І. Ємельянова, який зазначає, що особу, яка реалізує належне їй суб'єктивне право, слід вважати добросовісною у випадку, якщо вона діє без умислу заподіяти шкоду іншій особі, а також не допускає самовпевненості та недбалості по відношенню до можливого заподіяння шкоди [39, с. 14-16]. Більшість науковців під добросовісністю учасників цивільних правовідносин розуміють суб'єктивну сторону їх поведінки, коли вони не знали та не могли знати про права третіх осіб на майно. З точки зору О. О. Бакалінської, це пояснюється тим, що тривалий час питанням розвитку теорії суб'єктивних цивільних прав у науці цивільного права не приділялося достатньо уваги [40, с.8-11].

До основних функцій складу можна віднести такі: 1) перетворення виробничого асортименту в споживчий відповідно до попиту; 2) складування і зберігання; 3) унітизація (об'єднання невеликих партій вантажів) і транспортування вантажів; 4) надання послуг (підготовка товарів для продажу, перевірка функціонування приладів і устаткування, монтаж, транспортно-експедиційні послуги тощо); 5) утилізація товарів, які не відповідають вимогам якісних характеристик, а також можуть завдати шкоду іншим об'єктам, які зберігаються на складі.

Про принцип роздільного регулювання діяльності різних видів складів сьогодні говорити ще не можна, оскільки не має єдиного критерію, який би лежав в основі цього регулювання. Однак на практиці розрізняють товарні склади загального користування і відомчі, що обслуговують певні організації. До товарних складів як самостійних учасників підприємницької діяльності не відносять склади структурних підрозділів юридичних осіб

(роздрібних, виробничих, будівельних та інших підприємств і організацій). Останні теж можуть (але не зобов'язані) брати на зберігання товар сторонніх організацій, а договори, укладені з такими складами, не характеризуються публічністю.

У юридичній літературі під відомчим складом розуміється склад, що обслуговує певні організації, який, проте, за наявності вільних потужностей може приймати на зберігання також товари сторонніх організацій. Такі склади існують на транспорті, при оптових торгових і інших організаціях. У цьому випадку договір зберігання майна регулюється відомчими та іншими нормативними актами.

Відповідно до ч. 2 ст. 956 ЦК України товарний склад визнається складом загального користування, якщо із закону, інших правових актів випливає, що він зобов'язаний приймати товари на зберігання від будь-якого товаровласника. Особливістю діяльності товарного складу загального користування є укладення з поклажодавцями публічного договору. Такий договір товарний склад повинен укладати з кожним, хто до нього звернеться, на рівних умовах, окрім випадків, передбачених законом або іншими правовими актами для окремих категорій осіб. При необґрунтованій відмові або ухиленні від укладення публічного договору за наявності можливості узяти товари на зберігання поклажодавець має право звернутися до суду з вимогою про спонукання до укладення договору і відшкодування йому заподіяних збитків. Про приналежність товарного складу до складів загального користування має повідомлятися в оголошеннях і рекламі, які подає такий складом.

Необхідність зберігання на спеціальних складах встановлено щодо зерна. Так, відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» зерно підлягає зберіганню на товарних складах. Згідно зі ст. 7 зазначеного Закону до зернових складів належать елеватори, хлібні бази, хлібоприймальні, борошномельні і комбікормові підприємства, а також інші суб'єкти господарювання, які беруть участь у процесі зберігання зерна.

Вимоги до зернового складу встановлено в Технічному регламенті зернового складу, затвердженому наказом Міністерства аграрної політики України від 15 червня 2004 р. № 228 [41].

Різновидом товарного складу є сертифікований товарний склад. Поняття сертифікованого товарного складу, введене Законом України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», визначає його як такий товарний склад, який отримав сертифікат про відповідність надання послуг зі зберігання, що дає йому право видавати складські свідоцтва на окремі групи товарів, зазначені в сертифікаті про відповідність надання послуг зі зберігання [19]. Частиною 2 ст. 2 цього Закону визначено, що лише сертифіковані товарні склади видають складські свідоцтва, тому незрозумілим видається положення ч. 2 ст. 10 цього ж закону, згідно з яким товарний склад прийняття товару посвідчує видачею простого або подвійного свідоцтва. Отже, варто уточнити ч. 2 ст. 10 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» і перед словом «товарний» вставити слово «сертифікований», що позбавить від непорозумінь застосування цієї статті [42, с. 376-379].

Решта статей § 2 гл. 66, які не конкурують зі ст. 633 ЦК України, поширюються на всі види товарних складів, зокрема склади загального користування.

Прийнято розрізняти у сфері господарювання приватні склади, склади загального користування і контрактні склади. Приватним є такий склад, яким володіє і управляє та ж компанія, якій належать і товари, що зберігаються в нім. Склад загального користування – це незалежне підприємство, що надає різноманітні послуги (такі як зберігання, вантажопереробка, транспортування) за певну винагороду – у фіксованій або у відсотковій формі, залежно від вартості товарів, що зберігаються. Зазвичай склади загального користування надають усім клієнтам достатньо стандартний набір послуг. Контрактні склади об'єднують у собі переваги приватних складів і складів загального користування. Контрактний склад працює на основі

довгострокової взаємовигідної домовленості, згідно з якою клієнтові надаються відповідні до його індивідуальних потреб складські послуги, а всі пов'язані ризики з операціями розділяються між постачальником послуг і клієнтом. Істотними особливостями контрактних складів, що відрізняють їх від складів загального користування, є: довгостроковість договірних відносин, спеціалізований характер послуг, що надаються, винятковість у відносинах з клієнтом і розподілення ризиків.

Ураховуючи особливий характер відносин зберігання, а також ступінь довіри суб'єктів підприємництва, для того, щоб товарний склад міг забезпечити виконання зобов'язань за складськими свідоцтвами, необхідно створити резервний фонд. Основною метою його створення має стати гарантування кожному володільцю складських документів товарного складу відшкодування збитків у разі несхоронності товару, його втрати, знищення тощо.

Для виконання покладених на зберігача функцій він повинен володіти відповідною правоздатністю та дієздатністю. Враховуючи особливу правову природу товарного складу, він повинен функціонувати як юридична особа або фізична особа – підприємець.

Згідно зі ст. 956 ЦК України визначено, що товарний склад є складом загального користування, який здійснює свою діяльність на підставі дозволу (ліцензії). Питання ж щодо ліцензування діяльності товарних складів також залишається невизначеним. Адже Закон України від 2 березня 2015 р. «Про ліцензування видів господарської діяльності» [43] не вказує серед видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, зберігання на товарному складі.

Е. Л. Страутинг зазначав, що відсутність в законі чіткої норми про необхідність товарним складам і складам загального користування мати ліцензію, може спричинити певні правові наслідки, наприклад, при вирішенні питання про притягнення відповідальної особи таких складів до кримінальної відповідальності [44, с.104]. Доцільно узгодити з чинним законодавством ст. 7 Закон України «Про ліцензування видів господарської

діяльності», доповнивши її таким видом господарської діяльності, як зберігання на товарному складі.

Потребу проведення сертифікації товарного складу закріплено на законодавчому рівні, однак до цих пір не існує чіткої процедури її проведення. Проте ми можемо визначити основні положення проведення сертифікації товарних складів на підставі зарубіжного досвіду та національних напрацювань у цій сфері, зокрема з огляду на те, що основною метою проведення сертифікації товарних складів на відповідність послуг зі зберігання певних товарів є, по-перше, підвищення ефективності та якості технологій, що використовуються у сфері зберігання товарів; по-друге, забезпечення дотримання вимог стандартів, технічних умов, чинних правил, єдиних методик щодо надання послуг із зберігання товарів, а також оперативність, об'єктивність, якість інформованості споживачів послуг та гарантування користувачам відповідного рівня послуг. Отже, сертифікат відповідності має видаватися на підтвердження відповідності наданих послуг державним стандартам і зважаючи на його правову природу, повинен бути документом суворої звітності. У разі його втрати (пошкодження) або зміни реквізитів товарного складу, склад зобов'язаний повідомити про це уповноважений орган. Процедура ж отримання сертифіката повинна розпочинатися з подання товарним складом до органу сертифікації письмової заявки про проведення сертифікації.

У разі відсутності у товарного складу сертифіката відповідності, даний склад не може видавати прості та подвійні складські свідоцтва. Втім, сьогодні потребує удосконалення механізм сертифікації складів. На виконання цього завдання необхідно: по-перше, визначити уповноважений орган, який видаватиме сертифікати для здійснення зберігання на товарному складі та відзиватиме їх; по-друге, затвердити порядок ведення складських свідоцтв для усіх видів товарів, які можуть передаватися на зберігання на товарний склад; по-третє, прийняти положення про сертифікацію товарного складу та порядок її проведення.

Ці зміни необхідні для ефективної реалізації складського зберігання та потенціалу товарних складів, а також для формування ринку складських свідоцтв і забезпечення обороту товарів, які знаходяться на зберіганні.

Поклажодавець як контрагент товарного складу в загальному значенні цього терміну повинен сприйматися як такий тільки у момент передання товару на склад. Коректнішим позначенням для поклажодавця впродовж дії договору зберігання є термін «володілець товару» (хоча фактично володіння речами здійснює зберігач), що і відображено у ст. 956 ЦК України. Основні норми, що визначають правовий статус поклажодавця під час здійснення зберігання на товарному складі, містяться в ЦК України, в § 2 глави 66, присвяченому договору зберігання на товарному складі (складського зберігання).

Поклажодавцем у договорі зберігання на товарному складі загалом виступають юридичні або фізичні особи – підприємці, які є або власниками, або титульними володільцями товарів, що передаються на зберігання. Проте слід урахувати, що тут ідеться лише про поклажодавців, які володіють достатніми для пред'явлення віндикаційних позовів правовим титулом. При цьому поклажодавець має бути власником товару, переданого на зберігання, або його титульним власником, але тільки у разі, якщо титульне володіння включає право розпорядження цими товарами. У свою чергу право розпорядження товарами впливає з того, що належить поклажодавцеві на праві власності, господарського відання або оперативного управління, з договору доручення, комісії, агентського договору або договору управління майном.

Необхідно звернути увагу на те, що стороною договору (на відміну від загальних положень щодо зберігання), є не просто поклажодавець, а товаровласник. Висловлена позиція, що «контрагентами товарного складу ... можуть бути лише ті, для кого передані на зберігання речі є товаром, тобто такими речами, продаж яких поклажодавці можуть здійснювати у рамках своєї підприємницької діяльності» [45, с. 74]. В інших випадках даний

договір буде договором звичайного зберігання і відповідно на нього повинні поширюватися загальні положення про зберігання.

У свій час К. А. Граве вважав, що в ролі поклажодавця може виступати не тільки власник, а й «інша особа, що має певний інтерес до збереження майна» [46, с.325]. Ця позиція цілком виправдана, оскільки законодавець закріплює презумпцію того, що поклажодавець наділений необхідним титулом, оскільки відмова прийняти річ на зберігання з посиланням на відсутність доказів правомірності володіння нею є в такій же мірі порушенням режиму публічного договору, як і посилання на будь-які інші, не передбачені в законі (ст. 633 ЦК України) обставини. Таким чином, товаровласник є власником рухомої речі, поки не доведено інше. Склад не може сам з'ясувати, чи володіє власник майном на законній підставі чи ні, тому він не має бути стороною в спорі про приналежність речі. Власник речі має бути встановлений і річ має бути видана власникові.

Поклажодавці не повинні мати обмежень щодо здійснення операцій, спрямованих на відчуження товару.

У ч. 2 ст. 956 ЦК України містяться неточності щодо трактування поняття поклажодавця, яка визначає поклажодавцем будь-яку особу. Втім, поклажодавцем не може бути будь-яка особа, а лише особа, якій на законних підставах належить товар. У юридичній літературі запропоновано змінити ч. 2 ст. 956 ЦК України, яка містить неточності щодо особи поклажодавця, та викласти статтю в такій редакції: «Товарний склад є складом загального користування, якщо відповідно до закону, інших нормативно-правових актів або дозволу (ліцензії) він зобов'язаний приймати на зберігання товар від особи, якій цей товар належить на законних підставах» [47, с. 121-122].

2.2. Зміст договору зберігання на товарному складі

У ст. 628 ЦК України чітко зазначено, що зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. У ч. 1 ст. 638 ЦК України використано термін «істотні умови», а у п.2 цієї ж статті встановлено, що істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Отже, істотними умовами вважаються насамперед умови про предмет договору і ті, які названі такими за законом. Коло таких умов можна визначити, проаналізувавши норми ЦК України і тих спеціальних нормативних актів, що регулюють цей вид договірних відносин.

Предметом договору зберігання на товарному складі варто розуміти саме ті послуги, які спрямовані на досягнення інтересів суб'єктів правовідносин. Оскільки зберігання на товарному складі є особливим різновидом договору зберігання, тому договір зберігання і договір зберігання на товарному складі мають спільний предмет. Отже предметом договору зберігання на товарному складі є послуга, що полягає у здійсненні корисних дій, спрямованих на прийняття, зберігання та подальше повернення зберігачем певного об'єкта. У чинному ж ЦК України правове регулювання договору про надання послуг виділено в окрему самостійну главу 63 ЦК України.

Зобов'язання щодо надання послуг характеризуються такими ознаками (виходячи із загальноприйнятого в українській цивілістиці правового поняття послуги): при наданні послуги її результат є невід'ємним від самого процесу надання послуги; процес споживання послуги збігається в часі з процесом його виробництва; послуга не має уречевленого результату і не може існувати поза суб'єктом, який її надає [48, с. 44]; корисний ефект;

непомітність та невідчутність; якість, диференційованість якості послуги; ексклюзивність; неможливість збереження; невичерпність. Тому слід вважати, що для цілей господарського обороту послуга загалом, як і посередницька діяльність, можуть бути визначеними, як діяльність (що є господарською за своєю суттю та здійснюється послугонадавачем з метою отримання винагороди), структурними складовими елементами якої є окремі юридично значимі дії суб'єкта господарювання.

Зберігання на товарному складі є не лише окремим видом договору зберігання, а й спеціальним видом договору про надання послуг. Законодавець таким чином підтвердив віднесення договору зберігання на товарному складі до договорів, предметом яких є надання різного роду послуг. Таке визначення предмета договору зберігання (зокрема, на товарному складі) є найбільш поширеним серед цивілістів. У свій час Г. Ф. Шершеневич відзначав, що зберігання речі – «це особливого роду послуга, особиста дія, і з цього боку зберігання наближається до особистого найму» [49, с. 523]. У сучасній науковій літературі цю позицію поділяють також у своїх працях М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський [45] та ін.

Отже предметом договору зберігання на товарному складі слід розуміти діяльність зберігача, спрямовану на забезпечення збереження майна, а також на забезпечення оборотоздатності товару (послуги), а об'єктом договору – товар.

Науковці висловлювали різні погляди щодо визначення категорії «товар». У широкому розумінні, з погляду ринкової економіки, термін «товар» охоплює все, що може бути об'єктом відплатних угод (правочинів) [50, с. 48].

З погляду цивільного права, товаром у договорі зберігання на товарному складі можуть бути будь-які рухомі, індивідуально визначені або визначені родовими ознаками речі. Хоча при зберіганні на товарному складі найчастіше фігурують речі, які визначаються родовими ознаками, для такого виду послуг презюмується роздільне зберігання. При роздільному зберіганні

товар має зберігатися окремо від інших товарів без змішування з однорідними речами. При такому зберіганні склад зобов'язаний розмістити цей товар окремо від інших, щоб мати можливість у будь-який момент ідентифікувати його і видати власникові. З юридичної точки зору в цьому випадку право власності на товар не піддається ніякій зміні – товаровласник (поклажодавець) залишається власником товару.

У ЦК України визначення поняття «товар» немає, проте саме поняття використовується у низці статей загальної частини ЦК України. В особливій частині ЦК України визначення поняття «товар» дано стосовно предмету договору купівлі-продажу. Відповідно до ч. 1 ст. 656 ЦК України товаром за договором купівлі-продажу може бути будь-який товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений. У цьому випадку під терміном «товар» стосовно договору купівлі-продажу слід розуміти будь-які речі, не вилучені з цивільного обороту. Слід визнати, що в нормативних актах, що регулюють ті чи інші види правовідносин термін «товар» може мати дещо різне змістове навантаження, іноді більш конкретизоване стосовно певної галузі [51, с. 36].

А тому це поняття не повинне беззастережно застосовуватися до об'єкта договору складського зберігання, насамперед унаслідок того, що об'єктом договору купівлі-продажу, отже – «товаром» може бути нерухоме майно, тоді як на склад таке майно поміщене бути не може.

Характеризуючи товар, слід зазначити, беззаперечно, що значна більшість правовідносин виникає з приводу речей, але вони наповнені економічним змістом – їх грошовим вираженням чи еквівалентом вартості, – вартісними характеристиками є формою грошового визначення вартості продукції (робіт, послуг), яку реалізують суб'єкти господарювання), тому слід увагу звернути і на економічну складову товару.

Різні визначення поняття «товар» закріплені у низці інших нормативних актів. Так, визначення поняття «товар», що міститься в ст. 1 Закону України «Про захист національного товаровиробника від

демпінгового імпорту», характеризує товар як будь-яку продукцію, призначену для продажу [52]. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», товар – це будь-який предмет господарського обороту, в тому числі продукція, роботи, послуги, документи, що підтверджують зобов'язання та права (зокрема цінні папери) [53]. Згідно зі ст. 1 Закону України від 3 липня 1996 р. «Про рекламу», товар це – будь-який предмет господарського обороту, в тому числі продукція, роботи, послуги, цінні папери, об'єкти права інтелектуальної власності [54].

Формально складське свідоцтво може бути видане на будь-який товар, у тому числі і обмежений в обороті. У зв'язку з цим питанням слід розрізняти можливість володіти товаророзпорядчим папером (складським свідоцтвом) і можливість володіти тим товаром, який є її наповненням. Слід мати на увазі, що будь-який документ повинен виступати в обороті тим же чином, що і товар, на який він виданий. Таким чином, товаророзпорядчий папір представляє товар в обороті [55, с. 334].

Очевидно, що свідоцтво, видане у зв'язку зі зберіганням товарів, обмежених в обороті, має також бути товаром, обмеженим в обороті. Проте в ЦК України відсутні положення, які могли б врегулювати подібну ситуацію. На наш погляд, цю прогалину слід було б заповнити інакше, у суб'єктів цивільного обороту виникне можливість зловживання нормами ЦК України і інших законів, присвяченим речам, обмеженим в обороті [6, с. 43].

Однак усі наведені вище визначення не підпадають під визначення товару як предмета договору зберігання на товарному складі через те, що товарний склад приймає на зберігання товари з урахуванням оборотоздатності. Оборотоздатністю, безумовно, наділені такі об'єкти цивільних прав, як товари. Саме речі мають поділятися на ті, що перебувають в обороті, обмежені в обороті та вилучені з обороту [56, с. 367]. В умовах ринкової економіки більшість об'єктів перебуває в обороті без обмежень. Однак є визначений перелік товарів, які вилучені з цивільного обороту, обмежені в цивільному обороті, та товарів, щодо яких встановлено

особливий правовий режим. Це має місце у випадках, передбачених нормативно-правовими актами, з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави. Так, зокрема, Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. «Про право власності на окремі види майна» затверджено «Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України», а також «Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна», які викладено відповідно в додатках № 1 і № 2 [57].

Слід зазначити, що і сам Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» обмежує коло об'єктів, які можуть передаватися на зберігання. Зокрема, в преамбулі цього закону зазначено, що не можуть виникати правовідносини зі зберігання на товарному складі стосовно об'єктів нерухомості, електроенергетики, а також правовідносини, пов'язані зі зберіганням цінних паперів, їх сертифікатів, банківських білетів (банкнот) та монет, які є законним платіжним засобом; тварин; товарів, обтяжених правами застави; товарів, термін придатності яких із дня прийняття на зберігання не перевищує 90 днів; а також товарів, щодо яких порушено судом провадження про витребування з чужого незаконного володіння; товарів, що передані в користування на умовах оренди, лізингу або прокату.

Предмет договору зберігання на товарному складі може обмежуватися і самим зберігачем залежно від профілю складу.

Сертифікований склад згідно із Законом України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» має право видавати складські свідоцтва лише після одержання сертифіката про відповідність надання послуг зі зберігання товарів і тільки на ті групи товарів, які зазначені в сертифікаті.

Окрім цього, обмеження щодо товарів, які передаються на зберігання,

може визначати сам товарний склад, виходячи зі специфіки його діяльності і технічних можливостей забезпечення необхідних умов зберігання, а також особливих властивостей товарів, що передаються на зберігання. Як обґрунтовано зазначає М. А. Ковалевський, передаючи товари на зберігання, мають на меті не лише захистити речі від псування і викрадення, але також обмежити негативну дію самого об'єкта зберігання на зовнішнє середовище [52, с. 36].

Крім цього, товарний склад може пред'являти вимоги до якості об'єктів, які передаються на зберігання, якщо це обумовлено специфікою діяльності зберігача. Так, у ст. 959 ЦК України встановлено обов'язок товарного складу оглянути товар під час прийняття його на зберігання для визначення кількості та зовнішнього стану.

Отже, можна визначити предметом договору зберігання на товарному складі як товари, які є рухомими об'єктами матеріального світу, індивідуально визначені або визначені родовими ознаками, що їх не використовує поклажодавець в особистих цілях, а розглядає лише як об'єкт господарського обороту, вони не обмежені та не вилучені з цивільного обороту й не визначені такими, на які не поширюється дія Закону «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва». На підставі такого визначення поняття «товар» стають очевидними причини різного підходу до визначення предмета договору зберігання загалом і договору зберігання на товарному складі зокрема.

Невизначеною є позиція законодавця щодо визнання істотною умовою договору зберігання на товарному складі строку. Однією з умов договору складського зберігання є умова про строк. Умова про строк у цьому договорі не є істотною. Протягом цього строку сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Строк дії договору визначається на розсуд сторін, якщо тільки в законі чи акті державного органу, обов'язкового для сторін, не обмежується строк його чинності.

М. А. Ковалевський виділяє три основні види строків, пов'язаних із

договором зберігання на товарному складі, з яких перші два існують тільки в консенсуальних договорах: строк передачі речі на зберігання, строк повідомлення професійного зберігача про відмову від передачі речі на зберігання і строк зберігання речі. Параграф 2 глави 66 ЦК України не містить норм, присвячених строку в договорі складського зберігання. Тому можна зробити висновок, що це питання регулює ст. 938 ЦК України (Загальні положення про зберігання). Разом із тим, до визначення строків за договором складського зберігання зерна слід застосовувати ст. 27 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні». Зокрема, відповідно до положень згаданої статті зерновий склад зобов'язаний зберігати зерно протягом строку, встановленого у договорі складського зберігання зерна. Якщо строк зберігання зерна в договорі складського зберігання зерна не встановлений і не може бути визначений з його умов, зерновий склад зобов'язаний зберігати зерно до подання поклажодавцем вимоги про його повернення. Якщо строк зберігання зерна визначено моментом пред'явлення власником зерна вимоги про його повернення, зерновий склад має право зі впливом звичайного за цих обставин строку зберігання вимагати від власника зерна забрати цей товар у розумний строк [59, с. 711].

Договір зберігання є строковим, оскільки обов'язок зберігача завжди обмежений у часі. Однак сам по собі факт строковості того чи іншого договору ще не робить строк його істотною умовою з огляду на те, що саме закон може визначати або строк дії договору, або механізм його припинення. Так, відповідно до ч. 2 ст. 938 ЦК України, якщо строк зберігання в договорі не встановлено і не може бути встановлено, виходячи з його умов, зберігач зобов'язаний зберігати річ до звернення поклажодавця з вимогою про повернення товару. Невиконання цієї вимоги має розглядатися як порушення умов договору та підстава для застосування відповідних санкцій.

Договір зберігання на товарному складі може бути укладений як на певний строк, так і без вказівки конкретного строку, протягом якого товари повинні зберігатися на складі. Тому відповідно до ч. 2 ст. 938 ЦК України у

випадку, якщо строк зберігання у договорі не встановлений і не може бути визначений з його умов, зберігач зобов'язаний зберігати річ до пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення. Це ж положення підтверджує і ст. 953 ЦК України. При цьому зберігач наділяється правом після закінчення звичайного при цих обставинах строку зберігання речі зажадати від поклажодавця забрати річ назад, надавши йому для цього розумний строк (п. 3 ст. 938 ЦК України).

Строком договору є період його чинності (обов'язковості), як зазначено у ч. 1 ст. 631 ЦК України. Протягом цього строку сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Строк дії договору визначається на розсуд сторін, якщо тільки в законі чи акті державного органу, обов'язкового для сторін, не обмежується строк його чинності.

Для того, щоб збалансувати інтереси обох сторін, законодавець повинен обмежити передбачене п. 3 ст. 938 ЦК України право зберігача, унаслідок чого зберігач зможе ним скористатися не завжди, а тільки у випадках, коли є на те законні підстави.

За загальним правилом договір набуває чинності з моменту його укладення, проте сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються й до відносин, які виникли між ними до його укладення. Строк чинності договору обумовлює й строк чинності зобов'язання, що виникло з цього договору. Якщо сторони виконають зобов'язання достроково, припиняється й дія самого договору. Але чинність договору не припиняється доти, доки зобов'язання не буде виконане сторонами або одна зі сторін не відмовиться від договору в порядку, передбаченому для зміни чи розірвання договору ст. 651–654 ЦК України. Зі строком чинності договору пов'язане й питання про застосування санкцій, зокрема цивільної відповідальності, за правопорушення, яке мало місце під час дії цього договору. Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за порушення договору, вчинене під час дії цього договору.

Отже, щодо умови про строки дії договорів і ст. 631 ЦК України, і ч. 7 ст. 180 ГК України містять однакові положення, але у ЦК України немає загальної вказівки на те, що строк є обов'язковою істотною умовою всякого договору, в тому числі й того, що застосовується у сфері господарювання.

Так, у квітні 2004 р. ВАТ-1 звернулося до господарського суду з позовом до ВАТ-2 про витребування нафтопродуктів загальною вартістю 993 919 920 грн., прийнятих останнім на відповідальне зберігання за договором схову від 28 вересня 1999 р. з умовою повернення нафтопродуктів на першу вимогу. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що ВАТ-1 5 квітня 2001 р. направило відповідачу лист з вимогою відвантажити залишки нафтопродуктів до 15 квітня 2001 р., які були передані останньому на відповідальне зберігання за договором схову від 28 вересня 1999 р. Відповідач вимоги не виконав, нафтопродуктів, прийнятих на відповідальне зберігання за зазначеним договором, не повернув.

В основу постанови Вищого господарського суду України по цій справі покладено висновки про те, що суди не дослідили, чи узгоджували сторони відповідно до умов договору схову від 28 вересня 1999 р. графік повернення нафтопродуктів та, відповідно, чи мало місце прострочення з боку відповідача як боржника.

Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, у своїй постанові відзначила, зокрема, таке. Відповідно до п. 2.2.2 договору відповідач зобов'язаний повернути нафтопродукти на першу вимогу позивача, згідно з узгодженим із ним графіком повернення нафтопродуктів незалежно від строку їх зберігання у кількості та якості, зазначених у таблиці п. 1.1 цього договору. Пункт 2.3.4 договору надає позивачу право в будь-який час, незалежно від строку зберігання, зажадати від відповідача повернення нафтопродуктів у повному об'ємі або частково за узгодженим із ним графіком повернення нафтопродуктів. Стаття 530 ЦК України встановлює, що якщо строк виконання боржником обов'язку не встановлено або визначено моментом висування вимоги, кредитор має право вимагати його

виконання у будь-який час. Боржник має виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня висування вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не випливає із договору або актів цивільного законодавства.

У цьому випадку позивач мав змогу вимагати не лише повернення нафтопродуктів, а й відшкодування збитків, завданих порушенням договору зберігання, чим він із невідомих причин не скористався [59, с.688].

Договір – це динамічний правочин, який потребує реального реагування на зміну правовідносин, не є виключенням з цього правила і договір зберігання на товарному складі.

Зміна договору не спрямована на розірвання укладеного сторонами договору. Вона спрямована на зміну окремих його умов шляхом учинення, зазвичай обома сторонами, відповідних юридичних дій, які фактично за своєю правовою природою є правочином. Зміна договору якраз і реалізується вчиненням таких дій. Це означає, що на них мають поширюватися відповідні правила про правочини. Передбачені у ч. 1 ст. 651 ЦК України зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Крім того, це можливо також за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, що встановлені договором або законом [59, с. 271]. А отже зміна умов договору зберігання на товарному складі можлива на загальних підставах.

Так, за умови істотної зміни обставин, що призводить до значно більшої обтяженості виконання, але не спричиняє повної або часткової неможливості виконання договірних зобов'язань, здійснюється зміна умов договору згідно з положеннями ст. 652 ЦК України. Наприклад, коли через стихійне лихо або з інших об'єктивних причин зберігання на цьому товарному складі є неможливим, а можливе передання цього товару на зберігання на інший товарний склад, однак це вимагає значно більших витрат.

Потрібно зауважити, що сама по собі істотна зміна обставин не є

підставою для зміни договору, якщо вона ним не передбачена чи з нього не випливає інше. Так, наприклад, якщо сторони при укладенні договору зберігання на товарному складі погодилися, що вказані в договорі ціни є твердими й не підлягають зміні, слід вважати, що кожна з них прийняла на себе ризик можливого підвищення чи зниження цін.

Баланс майнових інтересів і зберігача, і поклажодавця може бути порушений через будь-яку зміну обставин. Утім лише їх істотна зміна визнається підставою зміни або розірвання договору. Зміна вважається істотною на підставі ч. 1 ст. 652 ЦК України тільки тоді, коли обставини змінилися кардинально, тобто настільки, що сторони не уклали б договір на таких умовах, або уклали б на умовах, що істотно відрізняються від наявних.

Враховуючи особливості здійснення зберігання на товарному складі, окрім загальних положень про зміну умов договору, законодавств передбачило й особливі умови зміни умов зберігання.

Зберігач, як і будь-який контрагент, повинен дотримуватись умов договору, в цьому випадку – умови зберігання товару. Проте через різні обставини може виникнути необхідність змінити визначені сторонами умови зберігання. З аналізу наведеної норми випливає, що товарний склад, який самостійно прийняв рішення про зміну умов зберігання (зокрема, місця і способу), бере на себе ризик настання несприятливих наслідків такого рішення, у тому числі й подорожчання самого зберігання. Скористатися цим правом зберігач може в тому випадку, якщо зміна умов зберігання необхідна для усунення безпосередньої небезпеки втрати, недостачі або пошкодження товару. Він повинен після вжиття таких заходів повідомити про них контрагента. Такий обов'язок покладається на зберігача тільки у випадку, якщо йдеться про зміну умов зберігання, яка має істотний характер. ЦК України дає підставу для висновку, що про менш істотні зміни умов зберігання можна і не повідомляти контрагента. Однак у такому разі товарний склад нестиме відповідальність за порушення свого обов'язку повідомити поклажодавця про вжиті заходи, якщо потрібно було істотно

змінити умови зберігання товарів порівняно з передбаченими договором зберігання на товарному складі. У цьому випадку товарний склад зобов'язаний відшкодувати поклажодавцеві заподіяні збитки, якщо останній не був повідомлений про такі зміни умов зберігання, які мають істотний характер, і не зміг вжити відповідних заходів (наприклад, забрати товари зі складу до закінчення строку зберігання).

Наведена норма свідчить про те, що товарний склад є більш вільним у виборі способів зберігання, ніж інші зберігачі. Зокрема, на відміну від ст. 945 ЦК України, яка встановлює загальні правила щодо зміни умов зберігання та передбачає обов'язок зберігача негайно повідомити поклажодавця про необхідність зміни умов зберігання речі і отримати його відповідь (небезпека втрати, нестачі або пошкодження речі зобов'язує зберігача змінити спосіб, місце та інші умови її зберігання, не чекаючи відповіді поклажодавця), ч. 1 ст. 960 ЦК встановлює, що товарний склад має право вжити необхідних заходів самостійно і лише потім повідомити про них поклажодавця. При цьому слід підкреслити те, що на відміну від ст. 945 ЦК України, ч.1 ст. 960 ЦК України взагалі не передбачає відповіді поклажодавця на дії товарного складу щодо зміни умов зберігання. Це пояснюється тим, що товарний склад здійснює свою діяльність зі збереження товарів професійно і може краще, ніж поклажодавець, визначити, які умови необхідні для збереження товару.

Разом із тим закон встановлює умови, при дотриманні яких такі витрати відшкодовуються. Надзвичайні витрати підлягають відшкодуванню тільки за умови, якщо із цього приводу є пряма вказівка в законі, нормативному акті, договорі або одержано згоду поклажодавця. Ці умови полягають у тому, що зберігач належним чином сповіщає поклажодавця про необхідність надзвичайних витрат. Одержавши таке попередження поклажодавець повинен вирішити питання про здійснення відповідних витрат у тому обсязі, в якому про це повідомляє товарний склад. Поклажодавець має висловити свою згоду у письмовій формі. Якщо він не повідомить про свою незгоду в строк, указаний зберігачем, або протягом

нормально необхідного для відповіді часу, то вважається, що поклажодавець згоден на здійснення надзвичайних витрат.

Слід також розглянути ситуацію, коли зберігач здійснив надзвичайні витрати, не одержавши від поклажодавця попередньої згоди на них, хоча за обставинами справи це було можливо, а поклажодавець згодом не схвалив дій товарного складу. В цьому випадку останній має право вимагати від поклажодавця відшкодування надзвичайних витрат тільки в межах шкоди, яка могла бути завдана товару, якби ці витрати не були проведені. Цей збиток визначається у кожному конкретному випадку, з огляду на ситуацію, що склалася, і має бути товарним складом. Отримання згоди контрагента на здійснення надзвичайних витрат створює презумпцію доцільності витрат. Це не позбавляє поклажодавця права доводити інше, наприклад, неправильність оцінки обставин зберігачем.

Можливість зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, з яких сторони виходили під час укладення договору, ЦК України пов'язує з певними суворо визначеними випадками, на які безпосередньо вказано в ст. 652 ЦК України. До того ж з урахуванням свободи сторін при визначенні договірних умов їх зміна за рішенням суду допускається у виняткових ситуаціях, передбачених ч. 4 ст. 652 ЦК України.

Стаття 629 ЦК України проголошує принцип обов'язковості договору. Інакше кажучи, ЦК України закріплює принцип непорушності досягнутих сторонами правочину домовленостей, а отже й закріплених у договорі відповідних умов. Однак, по-перше, після укладення договору в процесі його виконання може виникнути потреба у внесенні змін до умов договору за ініціативою однієї або обох сторін; по-друге, договір узагалі може бути припинено його розірванням або іншими способами.

Договір зберігання на товарному складі регулюється загальними положеннями глави 66 ЦК України і спеціальними, такими, що містяться в § 2 цієї глави. На цій підставі всі права і обов'язки за договором складського зберігання можна поділити на такі групи:

1) загальні права і обов'язки сторін, що встановлені § 1 глави 66 ЦК України;

2) спеціальні права і обов'язки, встановлені § 2 глави 66 ЦК України, а також іншими нормативними актами, прийнятими для детальнішого регулювання положень ЦК України про спеціальний вид зберігання – зберігання на товарному складі.

Цю класифікацію можна доповнити ще однією групою, що включає ті права і обов'язки, які сторони встановлюють для себе виключно через особливості відносин, що виникають між ними, і за взаємною згодою. До цієї групи входять права і обов'язки, які впливають з послуг, що надаються, пов'язаних зі зберіганням, виконання яких сторони додатково передбачили в договорі. Наприклад, товарний склад може надавати товаровласникові разом зі зберіганням послуги з вантаженням-розвантаженням товарів, їх сортування, тощо.

У юридичній літературі трапляється й інша класифікація прав і обов'язків сторін за договором зберігання на товарному складі. Так, Л. Н. Терехова пропонує умовно розділити їх на такі групи:

1) права і обов'язки, що виникли у зв'язку з прийомом, забезпеченням належних умов зберігання, видачею товарів:

а) права і обов'язки товарного складу,

б) права і обов'язки поклажодавця (товаровласника);

2) права і обов'язки з розпорядження товарами, що зберігаються на складі, які нерозривно пов'язані з оформленням складського зберігання [60].

Однак ця класифікація неповною мірою розкриває особливості прав та обов'язків сторін у договорі зберігання на товарному складі.

Не менш важливим є поділ прав та обов'язків договору за послідовністю дій сторін. До них слід віднести права й обов'язки сторін щодо приймання товару (наприклад, обов'язок зберігача за свій рахунок оглянути, визначити кількість і зовнішній стан товару під час його приймання), права й обов'язки щодо умов зберігання (наприклад, право

поклажодавця на контроль за товаром, що зберігається), права й обов'язки щодо умов видачі товару (наприклад, зберігач зобов'язаний повернути товар у повній схоронності), права й обов'язки щодо розпорядження товаром, що зберігається на складі (наприклад, право відокремити складське свідоцтво від заставного).

Крім викладеного вище, обсяг прав і обов'язків сторін залежить ще й від того, яким є договір, що укладається, – реальним чи консенсуальним. При укладенні реального договору зберігання на товарному складі права і обов'язки сторін виникають лише після передання товару зберігачеві. Якщо договір має консенсуальний характер, права й обов'язки у сторін виникають з моменту досягнення згоди з усіх істотних умов договору, наслідком чого є укладення договору зберігання на товарному складі з одночасним отриманням складського документа.

Дослідження прав та обов'язків сторін за послідовністю їх здійснення у їх взаємозв'язку та взаємозалежності дає змогу сформулювати найбільш оптимальні варіанти правового регулювання.

Беручи до уваги послідовність дій сторін, спрямованих на виконання договору, доцільно класифікувати їх права та обов'язки на такі групи:

1. Права та обов'язки сторін щодо передання та приймання товару на товарний склад: прийняття товару на зберігання, якщо договір зберігання на товарному складі є консенсуальний; огляд за свій рахунок товарів під час прийняття їх на зберігання для визначення їхньої кількості та зовнішнього стану (ч. 1 ст. 959 ЦК України); видача поклажодавцеві складського документа.

2. Права та обов'язки сторін щодо забезпечення схоронності товару та оплати послуг зі зберігання на товарному складі: забезпечення збереження прийнятих товарів; надання поклажодавцеві можливості оглядати товар або його зразки протягом усього часу зберігання, а якщо об'єктом зберігання є речі, визначені родовими ознаками, – взяття проб та вжиття заходів, необхідних для забезпечення його схоронності (ч. 2 ст. 959 ЦК України);

страхування товару, прийнятого на зберігання, від ризиків утрати, знищення, нестачі або пошкодження у порядку, встановленому Законом України «Про страхування», якщо інше не передбачено договором зберігання на товарному складі. Якщо договір не передбачає страхування товару, на складському свідоцтві робиться напис «Без страхування» (ст. 15 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва»); вжиття заходів, передбачених законом або договором щодо збереження переданого йому товару (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва»); самостійне вжиття невідкладних заходів щодо зміни умов зберігання, якщо це потрібно для забезпечення схоронності товару, та повідомлення про них покладавця (ч. 1 ст. 960 ЦК України); у разі виявлення пошкодження товару негайне складання акта і повідомлення про це покладавця (ч. 2 ст. 960 ЦК України); отримання винагороди за зберігання на товарному складі.

3. Права та обов'язки сторін щодо розпорядження товаром, що зберігається на товарному складі.

4. Права та обов'язки сторін щодо видачі та прийняття товару: повернення товару у стані, визначеному договором зберігання на товарному складі, на першу вимогу покладавця, навіть якщо строк його зберігання не закінчився, за умови пред'явлення та наступного передання зберігачеві з метою погашення простого складського свідоцтва або обох частин подвійного складського свідоцтва (ст. 16, ч. 2 ст. 19 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва»); покладавець зобов'язаний прийняти товари назад від зберігача в строк, передбачений договором.

5. Інші права та обов'язки сторін, до яких належать експедиторські обов'язки товарного складу полягають у тому, щоб здійснювати реєстрацію всіх товарів, що прибувають на зберігання в особливому журналі; оплату залізничного тарифу й інших зборів за товари, що прибувають або відвантажуються; приймання продукції від транспортних організацій і

складання в необхідних випадках актів; передання актів і інших приймальних документів другій стороні; оформлення документів на відвантаження товарів зі зберігання, утилізація товарів, які не відповідають вимогам якісних характеристик, а також можуть завдати шкоду іншим об'єктам, які зберігаються на складі [61, с. 207-211]. Покладання на зберігача вказаних додаткових обов'язків є економічно доцільним у зв'язку з тим, що при цьому відпадає потреба утримання поклажодавцем на складах зберігача паралельного експедиторського і товарознавчого персоналу, а також скорочується документація і спрощується облік товарів на зберіганні. Якщо ж товарний склад відповідно до умов договору, крім забезпечення збереження товарів, надає інші, пов'язані зі зберіганням послуги, наприклад, операції із сортування товарів, переупаковки, то такі послуги можуть бути включені до обов'язків товарного складу, а отже він нести відповідальність перед поклажодавцем у разі порушення відповідних обов'язків.

Висновки до розділу 2

1. У вітчизняному законодавстві та в науковій літературі поняття «товарний склад» вживається в різних аспектах. Таке різноманіття тлумачень цього поняття є виправданим і потрібне для всебічного розуміння та застосування. Враховуючи мету зберігання на товарному складі, а також ті обов'язки й відповідальність, що покладаються на товарний склад як професійного зберігача, доречно його створення у формі господарського товариства.

2. Враховуючи особливий характер відносин зберігання, а також ступінь довіри суб'єктів підприємництва, для того, щоб товарний склад міг забезпечити виконання зобов'язань за складськими свідоцтвами, необхідно створити резервний фонд. Основною метою його створення має стати гарантування кожному володільцю складських документів товарного складу

відшкодування збитків у разі несхоронності товару, його втрати, знищення тощо.

3. Сьогодні потребує удосконалення механізм сертифікації складів. На виконання цього завдання необхідно: по-перше, визначити уповноважений орган, який видаватиме сертифікати для здійснення зберігання на товарному складі та відзиватиме їх; по-друге, затвердити порядок ведення складських свідоцтв для усіх видів товарів, які можуть передаватися на зберігання на товарний склад; по-третє, прийняти положення про сертифікацію товарного складу та порядок її проведення.

4. Предметом договору зберігання на товарному складі є рухомі об'єктами матеріального світу, індивідуально визначені або визначені родовими ознаками, що їх не використовує поклажодавець в особистих цілях, а розглядає лише як об'єкт господарського обороту, вони не обмежені та не вилучені з цивільного обороту й не визначені такими, на які поширюється дія Закону «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва».

5. Класифікація прав та обов'язків сторін договору зберігання на товарному складі залежно від динаміки (руху) договірних відносин дозволяє виокремити їх наступні групи:

1) Права та обов'язки сторін щодо передання та приймання товару на товарний склад. 2) Права та обов'язки сторін щодо забезпечення схоронності товару на товарному складі. 3) Права та обов'язки сторін, щодо розпорядження товаром, що зберігається на товарному складі; 4) Права та обов'язки сторін щодо видачі та прийняття товару; 5) Інші права та обов'язки сторін: експедиторські обов'язки товарного складу; оплату залізничного тарифу й інших зборів за товари, що прибувають або відвантажуються; приймання продукції від транспортних організацій і складання в необхідних випадках актів; передання актів і інших приймальних документів другій стороні; оформлення документів на відвантаження товарів зі зберігання; утилізація товарів.

РОЗДІЛ 3

ДИНАМІКА ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПРО ЗБЕРІГАННЯ НА ТОВАРНОМУ СКЛАДІ

3.1 Укладення договору зберігання на товарному складі

Порядок укладення договору розглядається як визначена правовими нормами юридико-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав і обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб звернених назустріч одна одній, та виражена в різноманітних способах узгодження змісту договору [62, с. 3].

Договір зберігання на товарному складі, як і будь-який договір, має підпорядковуватися загальним положенням про правочини та основам зобов'язального права щодо порядку його укладення. Водночас укладення цього договору має низку особливостей, зумовлених його правовою природою, суб'єктним складом, сферою застосування та змістом.

Укладення договору зберігання на товарному складі є самостійним першочерговим етапом формування зобов'язальних правовідносин зі зберігання товару, який фактично уособлює правову підставу його виникнення. Дотримання вимог законодавства щодо порядку укладення договору забезпечує його чинність і водночас слугує підставою виникнення правовідносин зі зберігання, після чого настає новий етап, який виражає процес реалізації його суб'єктами відповідних прав та обов'язків, а отже уособлює стадію виконання договору зберігання.

Враховуючи те, що договір зберігання на товарному складі належить до публічних договорів, доцільно розглянути укладення договору шляхом подання саме публічної оферти.

Науковці висловлювали позицію про те, що офертою можна визнавати й пропозицію, яка адресована невизначеному колу осіб, якщо з неї випливає

намір оферента укласти договір «з будь-ким і кожним» [63, с.15]. До такої «публічної» оферти може бути віднесено повідомлення в газеті, по радіо чи телебаченню про надання послуг зі зберігання на товарному складі, адреси оферента, з встановленням всіх істотних умов договору та готовності укласти на оголошених умовах договір з будь-ким, хто цього бажає. З точки зору законодавця, жодної різниці між такою публічною офертою і звичайною, адресованою конкретній особі, немає. Незважаючи на це, у ст. 641 ЦК України міститься загальна презумпція про те, що реклама та інші пропозиції, які адресовані невизначеному колу осіб, визнаються лише запрошенням робити пропозиції укласти договір, але не самою офертою.

С. О. Бородовський пропонує визначати публічну оферту як звернену до необмеженого кола осіб пропозицію про укладення договору, що містить усі істотні умови майбутнього договору, є волевиявленням згоди оферента бути пов'язаним її умовами та вимагає повного й безумовного акцепту [62, с. 3–4].

Тому, для укладення договору зберігання на товарному складі необхідно адресувати саме публічну оферту у якій необхідно викласти всі істотні умови договору зберігання на товарному складі.

С. М. Бервено за способом узгодження змісту договору пропонує виділяти загальний, спеціальний і судовий порядок укладення договору [64, с. 166-167]. Така класифікація способів укладення договорів неоднозначно сприймається в науковій літературі. На підставі аналізу актів спеціального законодавства (зокрема положень Закону України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб») [65]. О. С. Яворська робить висновок, що рішення суду може бути завершальним юридичним фактом укладення договору. Але така процедура, яка є винятком із загального правила про укладення договорів, не дає підстав стверджувати про існування окремого судового порядку укладення договорів [66, с. 164-165].

Договір зберігання на товарному складі слід віднести до договорів,

яким притаманний, згідно з класифікацією запропонованою С. М. Беревено, спеціальний порядок укладення. Так, згідно ч. 3 ст. 957 ЦК України, договір зберігання на товарному складі укладається у письмовій формі. Така форма договору зберігання на товарному складі вважається дотриманою, якщо прийняття товару на товарний склад посвідчене складським документом. Схожа позиція міститься і у ч. 3 ст. 26 Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні», згідно якої договір складського зберігання зерна укладається у письмовій формі, що підтверджується передачею власнику зерна складського документа (складської квитанції або складського свідоцтва).

С. О. Бородовський обґрунтовує способи укладення договорів за характером формування волевиявлення підтримуючи позицію О. А. Беяневич та виділяє неконкурентний і конкурентний способи їх укладення [62; 67, с. 126-127]. Беручи до уваги цю класифікацію, договір зберігання на товарному складі укладається неконкурентним способом, адже суб'єктний склад майбутнього договору підтверджується адресованістю оферти конкретному суб'єкту.

За ступенем свободи волевиявлення договори можуть бути поділені на договори, які укладаються на основі вільного волевиявлення або в обов'язковому порядку. Досліджуваний договір укладається на основі вільного волевиявлення, адже сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству. Законодавець виходить із презумпції права будь-якої особи укласти договір на основі вільного волевиявлення, якщо інше не впливає через пряму вказівку закону або сутність зобов'язання, породжуваного договором.

Отже, узагальнивши класифікацію способів укладення договорів можна віднести договір зберігання на товарному складі до таких, який укладається у спеціальному порядку, у вільний неконкурентний, спосіб.

Укладаючи договір зберігання на товарному складі, можуть застосовуватися типові форми договорів [68]. Типові договори є передусім

уніфікованим засобом, що забезпечує однакове оформлення конкретних договірних відносин зберігання на товарному складі для всіх учасників правовідносин.

Головною юридичною ознакою типових договорів як нормативно-правових актів є їх обов'язковість. Типові договори можуть включати умови, які, по-перше, імперативно встановлюють права та обов'язки сторін (у тому числі відтворюючи відповідні положення закону, на підставі якого вони приймаються), а по-друге, умови, які підлягають деталізації сторонами або можуть бути визначені в договорі на їх розсуд [69, с. 186]. Тобто в типовому договорі можуть міститися як обов'язкові, так і диспозитивні рекомендаційні положення, що саме по собі не позбавляє типовий договір ознак нормативності, якщо він затверджений компетентним органом та зареєстрований як нормативно-правовий акт [70, с. 68]. Крім того, типовий договір – це своєрідний нормативно-правовий акт, який часто заповнює правове регулювання певної сфери договірних відносин через недостатнє врегулювання їх актами вищої юридичної сили.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 806 затверджено типовий договір складського зберігання зерна [20]. Однак типовий договір зберігання на товарному складі застосовується лише для зберігання встановленого товару, а саме – для зерна, для інших видів товарів типового договору законодавчо не встановлено. Укладення договору зберігання на товарному складі можливо охарактеризувати, як договір приєднання. Таким чином формалізуються істотні умови договору та забезпечуються рівні умови для всіх учасників договірних відносин.

Однак, договір про приєднання не має самостійного правового значення, а лише вказує на специфіку відносин між оферентом та акцептантом при укладенні договору чи домінуванні охоронюваних законом інтересів однієї сторони над інтересами іншої. При тому в договорі про приєднання після його укладення така властивість майже втрачається. Вона може оцінюватися судом лише при розгляді спорів про укладення договору,

порушення права однієї із сторін та нав'язування їй невігідних умов, в тому числі про визнання такого правочину частково недійсним [30].

Договір приєднання визначений у ст. 634 ЦК України, відповідно до якої це є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

Договори приєднання укладаються в багатьох сферах цивільного обороту в тому числі на товарних складах. Тут споживачу, як правило, надається заздалегідь роздрукований бланк договору, куди треба вписати лише ім'я та реквізити споживача. Всі умови договору заздалегідь визначені у такому формулярі (бланку) та не підлягають зміні. Якщо поклажодавець категорично не згодний з якоюсь умовою, він вправі відмовитися від укладення договору в цілому. Отже, у договорах приєднання правила поведінки диктуються лише однією стороною, а друга сторона або приймає їх у цілому, або відмовляється від укладення договору [71, с. 74].

Договір зберігання на товарному складі можна характеризувати, як договір приєднання, адже як вірно зазначає О. В. Лехкар для нього характерні: 1) стандартна форма закріплення договірних умов; 2) укладення договору можливе шляхом приєднання до запропонованих умов договору; 3) відсутність у сторони, яка приєднується до договору, можливості брати участь у виробленні договірних умов (ультимативність зробленої пропозиції); 4) підприємницький статус сторони, яка пропонує договір до приєднання [72, с.6]. Саме ці ознаки притаманні і для укладення договору зберігання на товарному складі.

Договір є вагомим соціальним регулятором відносин між сторонами, тому велике значення має належне його оформлення. Під час укладення договору зберігання на товарному складі зберігач видає на підтвердження прийняття товарів поклажодавцеві один із таких складських документів: подвійне або просте складське свідоцтво, складську квитанцію (ст. 961 ЦК

України). Зазначені документи підтверджують укладення договору зберігання, а також підтверджують прийняття товару на склад.

Складська квитанція за своєю природою не є ні цінним папером, ні товаророзпорядчим документом. Вона засвідчує укладення договору зберігання на товарному складі, а також містить відомості про кількість та номенклатуру товару, прийнятого на зберігання.

Складська квитанція не є оборотним документом, а отже не може передаватися через учинення передавального напису (індосаменту). При цьому передача відповідного товару набувачеві здійснюється лише шляхом погашення попередньої квитанції та видачі товарним складом новому власнику нової складської квитанції. ЦК України, а також інші нормативні акти не містять вимог до змісту складської квитанції та не встановлюють її обов'язкових реквізитів. Тому доцільним є внесення до квитанції відомостей, які передбачені в ч. 2 ст. 962 ЦК України, що позбавить від непорозумінь в оформленні складської квитанції. Порядок оформлення складської квитанції не визначено в § 2 глави 66 ЦК України. Відповідно, товарний склад може складати її у довільній формі, і в ній мають бути вказані всі істотні умови договору: предмет, об'єкт зберігання і строк, якщо товар передається на товарний склад на певний період часу.

Особливості видачі складських квитанцій встановлюють підзаконні нормативні акти. Зокрема, відповідно до пунктів 3.2–3.5 «Положення про обіг складських документів на зерно», затвердженого наказом Міністерства аграрної політики від 27 червня 2003 р. № 198, підставою для видачі складської квитанції на зерно є угода про зберігання зерна, укладена між зерновим складом і поклажодавцем, та факт прийняття зерна на зберігання. Оригінал першого примірника складської квитанції вручається поклажодавцю, оригінал другого примірника цієї квитанції зберігає зерновий склад. При витребуванні зерна складська квитанція повертається поклажодавцем зерновому складу в обмін на документ, який посвідчує відвантаження зерна складом. На повернутій складській квитанції та на її

другому примірнику, який зберігався на зерновому складі, проставляються відмітки «Погашено», про що робиться відповідний запис у реєстрі складських документів на зерно. Погашені оригінали складських квитанцій та їх другі примірники зберігаються на зерновому складі протягом трьох років із дня їх погашення. Товар зі складу в такому випадку видається поклажодавцю в обмін на складську квитанцію [73, с. 159-160].

Простим свідоцтвом товарного складу є документ, що його видає товарний склад для засвідчення факту прийняття на зберігання певного товару. Вказаний документ є підставою для отримання товару від товарного складу.

Подвійне складське свідоцтво складається з двох частин: складського свідоцтва та заставного свідоцтва. Частини подвійного свідоцтва можуть перебувати в обороті і разом, і окремо. Складське свідоцтво засвідчує належність товару конкретній особі, визначає його основні ознаки, обов'язки поклажодавця і засвідчує прийняття товару на зберігання товарним складом. Заставне свідоцтво є документом, який використовується для передачі товару в заставу. Він засвідчує право застави, видається заставодержателю, який може передавати його іншим особам за передавальним написом (індосаментом). У складському свідоцтві робиться запис про суму та строк застави.

Володілець складського та заставного свідоцтва має право розпоряджатися товаром, що зберігається на сертифікованому товарному складі. Володілець заставної частини подвійного складського свідоцтва (заставного свідоцтва) має лише право застави на товар. Спостерігається певна неузгодженість у визначенні прав володільця лише складського свідоцтва, як частини подвійного складського свідоцтва. За ЦК України, володілець лише складського свідоцтва має право розпоряджатися товаром. У Законі зазначено, що володілець складської частини подвійного складського свідоцтва не має права розпоряджатися цим свідоцтвом без згоди заставодержателя (володільця заставного свідоцтва). Відносини

опосередковані товаророзпорядчими паперами конструюються як право на право. Передання цих свідоцтв у порядку індосаменту на підставі ст. 25 Закону свідчить про перехід прав, пов'язаних з товаром, до іншої особи. Якщо ж володілець складської частини подвійного складського свідоцтва не має права розпоряджатися цим свідоцтвом без згоди заставодержателя, то він і не може розпоряджатися товаром, що є на складі, без згоди заставодержателя. Заставодержатель, яким є володілець заставного свідоцтва, має право застави на товар. Саме з права застави впливає неможливість для власника товару, яким є володілець складського свідоцтва, розпоряджатися цим товаром без згоди заставодержателя. Тому ч. 2 ст. 963 ЦК України має бути уточненою: «володілець лише складського свідоцтва має право розпоряджатися товаром з дозволу володільця заставного свідоцтва».

Заставна частина подвійного складського свідоцтва, (англ. «*warrant*» — повноваження, довіреність) – відносно новий вид цінного паперу. Заставна частина подвійного складського свідоцтва – це борговий цінний папір, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право звернути стягнення на предмет застави.

Передача заставного свідоцтва оформляється не за допомогою акта, підписаного обома сторонами, а за передавальним написом (індосаментом). Підставою для відокремлення варанту та вручення його заставодержателю є договір застави (у відношенні до зерна, як товару, що зберігається на складі). За допомогою варанту лише «посвідчується» право застави, що впливає з договору застави. Необхідність укладення такого договору прямо впливає з ч. 3 ст. 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва». Відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», застава товару, прийнятого на зберігання за подвійним складським свідоцтвом, виникає з моменту укладення відповідного договору застави, але

після відокремлення і передачі заставної частини складського свідоцтва (заставного свідоцтва) від заставодавця заставодержателю.

Відповідно до ч. 1 ст. 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» товар, прийнятий на зберігання за подвійним складським свідоцтвом, може бути предметом застави протягом строку його зберігання. Аналогічна позиція викладена і у ч. 6 ст. 37 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні». Це необхідно врахувати при визначенні строку дії договору застави. Строк зберігання зазначений у подвійному складському свідоцтві. Проте згідно ч. 2 ст. 27 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» визначено, що строк зберігання може бути визначений моментом пред'явлення власником зерна вимоги про його повернення.

Згідно ч. 2 ст. 39 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні», володілець лише складського свідоцтва (як частини подвійного свідоцтва) має право розпоряджатись зерном, але це зерно не може бути взяте із зернового складу до погашення кредиту, виданого за заставним свідоцтвом. При цьому, ч. 3 ст. 22 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» передбачено, що володілець складської частини подвійного складського свідоцтва, відокремленої від заставного складського свідоцтва, не має права розпоряджатися цим свідоцтвом без згоди заставодержателя (володільця заставного свідоцтва). Володілець складської частини подвійного складського свідоцтва, відокремленої від заставного свідоцтва, не має права вимагати видачі товару або його частини із сертифікованого складу до припинення зобов'язання, забезпеченого за заставним свідоцтвом.

Відповідно до ч.5 ст. 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», заставодержатель повинен протягом трьох робочих днів письмово проінформувати сертифікований склад, який видав подвійне складське свідоцтво, про прийняття товару в заставу.

Володілець лише заставного свідоцтва має право вимагати від особи, яка отримала кредит (першого надписувача), повернення всієї суми боргу та процентів, а також застави на зерно на суму відповідно до суми кредиту та процентів за користування ним (ч. 3 ст.39 Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні»).

Звернення стягнення на предмет застави можливе за таких підстав:

1) Володілець лише заставного свідоцтва має право на одержання грошових коштів, які були внесені зерновому складу володільцем складського свідоцтва при отриманні зерна, у разі коли зерно було видано зерновим складом в обмін на відповідне складське свідоцтво. При отриманні грошових коштів право вимоги до першого надписувача заставного свідоцтва закінчується (ч. 4 ст. 39 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

2) Якщо закінчився строк погашення кредиту, зазначеного у заставному свідоцтві, зерновий склад зобов'язаний продати зерно у порядку, встановленому законодавством для продажу заставленого зерна, за письмовою вимогою володільця заставного свідоцтва (ч. 5 ст. 39 Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні»).

3) Згідно ст. 23 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», у разі невиконання заставодавцем зобов'язань перед заставодержателем, забезпечених за заставним свідоцтвом, дії заставодержателя (володільця заставного свідоцтва) регулюються відповідно до Закону України «Про заставу».

Згідно із ч.2 ст. 23 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», у разі виконання заставодавцем своїх зобов'язань володілець заставного свідоцтва повинен повернути це заставне свідоцтво заставодавцю.

При наявності складської та заставної частин подвійного складського свідоцтва право на одержання товару є безумовним, тобто склад не може вимагати від особи-одержувача товару вчинення якихось дій, за винятком

тих, що передбачені в самому документі (наприклад, внесення плати за зберігання). Наявність обох частин свідоцтва в руках однієї особи свідчить про право власності цієї особи на переданий до товарного складу товар та необтяженість його правами третіх осіб.

Товарний склад видає товар за наявності у володільця обох частин подвійного складського свідоцтва. Якщо складського свідоцтва немає товар має бути виданий, за умови якщо володільець складського свідоцтва надасть квитанцію про оплату всієї суми боргу за заставним свідоцтвом [59, с.708].

Особливості передачі складських та заставних свідоцтв на окремі товари передбачені актами чинного законодавства України. Так, відповідно до пунктів 5.1–5.9 Положення про обіг складських документів на зерно, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики України від 27 червня 2003 р. № 198, складське свідоцтво (частина А) і заставне свідоцтво (частина Б) подвійного складського свідоцтва можуть передаватися разом або окремо за передавальними написами встановленої форми, які роблять на зворотному боці частин подвійного складського свідоцтва.

Власник простого складського свідоцтва вважається його законним володільцем, якщо його право на складське свідоцтво ґрунтується на безперервному ряду передавальних написів. Причому передавальний напис, що його зробила фізична особа, обов'язково має бути нотаріально засвідчений [21].

Тільки безперервний ряд заповнених передавальних написів є доказом переходу прав за подвійним складським свідоцтвом (або його частинами) до вказаного останнім у передавальних написах індосата – особи, що прийняла права, вимоги і зобов'язання за подвійним складським свідоцтвом (або його частинами).

Згідно ст. 964 ЦК України складське та заставне свідоцтва можуть передаватися разом або окремо за передавальними написами. При переуступці подвійного складського свідоцтва, коли воно ще не розділене на складську і заставну частини, передавальний напис робиться тільки на

складській частині. Здійснювати автентичний передавальний напис на заставній частині не потрібно. Перший передавальний напис на заставній частині подвійного складського свідоцтва робиться у момент його відділення при забезпеченні заставою товару якихось зобов'язань. Першу переуступку подвійного складського свідоцтва і перший передавальний напис на ньому робить той утримувач подвійного свідоцтва, який його розділяє. Одночасно з першим передавальним написом на заставній частині подвійного складського свідоцтва робиться і відмітка на складській частині про суму забезпечених зобов'язань [74, с. 238-243]. Особа, яка відокремлює та передає заставне свідоцтво (частину Б) іншій особі, залишається власником складського свідоцтва (частини А) і здійснює передавальні написи на обох частинах подвійного складського свідоцтва про передачу заставного свідоцтва (частини Б). Ці написи мають бути ідентичними на обох частинах подвійного складського свідоцтва. Будь-які операції із заставним свідоцтвом (частиною Б) будуть недійсними, якщо при відокремленні заставного свідоцтва (частини Б) від складського свідоцтва (частини А) не було вчинено запису про зобов'язання за заставним свідоцтвом на обох частинах подвійного складського свідоцтва.

У разі передачі простого складського свідоцтва новому власнику без отримання кредиту передавальний напис на зворотному боці цього свідоцтва не заповнюється, а саме свідоцтво передається новому власнику. Передача простого складського свідоцтва є підтвердженням передачі прав на товар.

У разі застави зерна, зданого на зберігання за простим складським свідоцтвом, передавальний напис здійснюється на самому простому складському свідоцтві, до якого застосовуються правила, установлені для заставних свідоцтв (частини Б), та на його дублікаті, до якого застосовуються правила, установлені для складських свідоцтв (частини А). Ці написи мають бути ідентичними. Будь-які операції з простим складським свідоцтвом, до якого застосовують правила, установлені для заставних свідоцтв (частини Б), будуть недійсними, якщо при здійсненні передавального напису не було

вчинено запису про зобов'язання за заставним свідоцтвом на простому складському свідоцтві та його копії.

Слід зробити ще одне застереження, яке стосується строків, протягом яких передавальні написи будуть дійсні. Щодо переуступки прав за простим складським свідоцтвом і переуступки прав за складською частиною подвійного складського свідоцтва можна стверджувати, що переуступка прав буде дійсною навіть після закінчення строків зберігання.

У Законі України «Про сертифіковані склади та прості і подвійні складські свідоцтва» не впорядковані питання щодо випуску та обороту складських свідоцтв. У ньому йдеться лише про те, що вимоги до реєстру складських свідоцтв та порядок його ведення, а також сертифікацію товарних складів здійснюватиме спеціально уповноважений Кабінетом Міністрів орган з питань регулювання товарних ринків. А те, хто визначає інші важливі питання регулювання обороту складських свідоцтв, а головне – контролює виконання цього Закону, у ньому не встановлено.

Однак володільці мають усвідомлювати те, що після закінчення строку зберігання, передбаченого у свідоцтві, змінюється характер відповідальності товарного складу. Переуступка прав за заставним складським свідоцтвом можлива лише в тому випадку, якщо не припинено саме право застави. Зокрема, відповідно до п. 2 ст. 961 ЦК України товар може бути предметом застави лише протягом строку його зберігання. А тому передавальні написи, зроблені на заставному свідоцтві після закінчення строку зберігання, є недійсними, оскільки право застави припиняється після закінчення строку зберігання товару. Отже, цілком природно, що основне зобов'язання, забезпечене відділенням заставної частини подвійного складського свідоцтва, не повинне мати строк виконання, більший за строк закінчення зберігання товару на складі.

3.2. Виконання договору зберігання на товарному складі

Належне виконання договору, тобто виконання сторонами взаємних обов'язків, яким кореспондують взаємні права, є завершальною стадією договірною правовідношення. Т. В. Боднар характеризує виконання договірних зобов'язань у трьох аспектах, підтримуючи висловлену в юридичній літературі позицію: як правовий інститут; як процес і як підставу припинення зобов'язання. [75, с. 12-13].

Опонуючи Т. В. Боднар, С. М. Бервено зазначає, що така позиція суперечить вченню про правові інститути, згідно з яким зобов'язальне право загалом визнається підгалуззю цивільного права або його інститутом, а окремі види договірних зобов'язань – правовими інститутами або субінститутами. Нині ж у цивілістичній науці, цілком слушно зазначає С. М. Бервено, спостерігається тенденція до не завжди обґрунтованого об'єднання незначних за обсягом та штучно виокремлених сукупностей правових норм у правові інститути цивільного права [64, с. 53].

Визначальним моментом для належного виконання обов'язків з передання майна є строк виконання, який визначається для договору зберігання за правилами ст. 938 ЦК України та загальних положень про строки виконання цивільного зобов'язання (ст. ст. 530, 531 ЦК України).

З моментом виконання обов'язків поклажодавця з передання товару на зберігання пов'язується момент виникнення ризиків у зберігача. За правилами ст. 957 ЦК України, обов'язок зберігача повернути товар вважається виконаним у момент видачі товару поклажодавцеві. Термін «видача» в контексті наведеної статті слід тлумачити ширше, ніж проста фізична передача, оскільки, просте фізичне вручення не завжди є можливим, залежно від виду та характеристики товару. Моментом виконання обов'язку зберігача передати товар вважається також надання товару в розпорядження поклажодавця, якщо товар має бути переданий покупцеві за місцезнаходженням товару. Товар має бути переданий у точній відповідності

до умов договору у погодженій кількості, асортименті та відповідати умовам про його якість.

Аналіз прав та обов'язків сторін дає змогу сформулювати комплексне їх бачення, а також виявити наявні проблеми як законодавчого регулювання, так і правозастосування. Дослідження прав та обов'язків сторін за послідовністю їх здійснення у їх взаємозв'язку та взаємозалежності дає змогу сформулювати найбільш оптимальні варіанти правового регулювання.

Адже через неперервний ряд реалізації прав та обов'язків здійснюється належне виконання договору зберігання на товарному складі.

До обов'язку товарного складу належить приймання товарів на зберігання безпосередньо від поклажодавця або від транспортної організації, що здійснює їх доставку до місця зберігання, в строки і в порядку, які встановлені договором або законом. Порядок виконання цього обов'язку, а також наслідки його порушення ґрунтуються на загальних положеннях зобов'язального права ЦК України. З цього, зокрема, випливає, що зберігач повинен відшкодувати поклажодавцю збитки, заподіяні відмовою прийняти товар на зберігання, якщо інше не передбачене законом або договором. Відповідальність, про яку йдеться, настає для нього як для особи, що здійснює підприємницьку діяльність і є професійним зберігачем, незалежно від його вини (наприклад, якщо переданий товар вимагає спеціальних способів зберігання, про що в договорі не було передбачено). Однак, у разі заподіяння збитків майну поклажодавця, яке перебувало на зберіганні на товарному складі, внаслідок непереборної сили, відповідальність зберігача виключається.

У ч. 2 ст. 940 передбачені підстави звільнення зберігача від обов'язку прийняти річ на зберігання. Норму цієї статті сформульовано таким чином, що її можна застосовувати й у випадках пред'явлення речі зберігачеві до прийняття на зберігання та у випадках вже укладеного консенсуального договору зберігання. Зберігач має право відмовитися від прийняття пред'явленої до зберігання речі й відповідно від укладення договору, якщо

він не може забезпечити її схоронність через істотні обставини. З тієї самої причини зберігач має право відмовитися від прийняття речі на зберігання у майбутньому, в тому числі й за вже укладеним консенсуальним договором зберігання. Законодавець (ст. 940 ЦК України) не пояснює, через які істотні обставини можна відмовити у прийнятті майна на зберігання. Відсутність хоча б орієнтовного переліку таких обставин дає змогу по-різному тлумачити цей термін. Однак зміст досліджуваної норми не дає підстав навіть для опосередкованих висновків про те, що тут йдеться про обставини, пов'язані з неправомірною поведінкою поклажодавця, або обставини, що є наслідком неправомірних дій обох сторін. Тому якщо виходити з того, що професійні зберігачі повинні мати усі можливості для провадження обраної діяльності зі зберігання, у тому числі достатні технічні засоби, то відмова від прийняття майна на зберігання може бути обумовлена, зокрема, повною нормативною завантаженістю складських приміщень чи спеціалізацією складу до зберігання лише певних товарів або неправомірною поведінкою поклажодавця, який під час пред'явлення речі на зберігання чи укладення консенсуального договору не надав зберігачеві необхідної інформації про специфіку умов зберігання конкретного майна, про його властивості тощо. Якщо ж така відмова зберігача виявиться безпідставною, поклажодавець може вимагати у судовому порядку прийняття зберігачем майна та відшкодування збитків, завданих безпідставною відмовою від виконання консенсуального договору.

Відповідальність товарного складу і підприємницький характер його діяльності слугували підставою того, що товарний склад, якщо інше не передбачено договором, зобов'язаний під час приймання товарів на зберігання за свій рахунок оглянути їх і визначити їхню кількість (число одиниць або товарних місць, або міру: вага, об'єм і зовнішній стан). На цей обов'язок вказує п. 1 ст. 959 ЦК України. Склад як професійний зберігач не може, виявивши згодом, під час повернення товарів, їх часткову втрату, пошкодження або недостачу, посилатися на обставини, передбачені в ч. 3 п. 1

ст. 950 ЦК України. Йдеться про те, що вказані наслідки сталися через властивості товарів, про які зберігач не тільки не знав, а й не повинен був знати. З цієї причини йому доведеться довести, що виявити властивості товарів, про які він не знав, під час зовнішнього огляду в момент приймання він не міг. Відповідні норми встановлюють не тільки певний обов'язок складу як такий, але і його межі.

Під час приймання товару від транспортних організацій товарний склад зобов'язаний перевірити відповідно до чинних на транспорті правил перевезень товарів, чи забезпечено збереження товару під час перевезення, зокрема, перевірити наявність на транспортних засобах або на контейнері пломб відправника або пункту відправлення, справність пломб, відтиснення на них, стан вагона, інших транспортних засобів або контейнера, наявність захисного маркування товару і справність тари. Крім цього, слід перевірити відповідність найменування товару і даних транспортного маркування на ньому із вказаними в транспортному документі, і зажадати від органів транспорту видачі товару за кількістю місць або вагою.

До обов'язків товарного складу належить також перевірка дотримання встановлених правил перевезення, що забезпечують збереження товару від пошкодження і псування, термінів доставки, а також оглянути товар. Отримання від органу транспорту товару без перевірки кількості місць, ваги і стану може мати в майбутньому негативні наслідки, оскільки склад несе відповідальність перед володільцем за його збереження. Остаточні якісні та кількісні характеристики товару визначаються на підставі картки аналізу товару, оформленої вже товарним складом. Якщо ж під час приймання товарів від перевізника встановлено невідповідність найменування, кількості місць або ваги товару даним, які вказані у транспортному документі, пошкодження або псування товару, а також у всіх інших випадках, передбачених правилами, що діють на транспорті, зберігач-товароодержувач зобов'язаний вимагати від транспортної організації складання акта.

Під час приймання товарів від поклажодавця або від транспортних

організацій товарний склад повинен скласти акт про кількість, якість, спосіб упаковки і т. д., згідно зі звичаями ділового обороту та правилами, що сформувалися в цій галузі, за участю необхідних осіб (представника або самого поклажодавця, а за його відсутності – експерта). До акта, який складають згадані вище суб'єкти, додаються супровідні документи.

Слід зауважити, що законодавством не встановлено конкретних умов і строків приймання товарів на зберігання за кількістю та якістю. Тому у відносинах, що виникають з договору зберігання, порядок здачі-приймання товарів на зберігання визначає здебільшого договір або локальний нормативний акт, наприклад, Технічний регламент зернового складу [76]. Через це зберігачі часто прагнуть передбачити в договорах спрощений порядок приймання товарів. Однак будь-яке спрощення в цьому питанні може спричинити негативні наслідки, передусім для самого зберігача. Оскільки зберігач несе відповідальність за збереження прийнятих на зберігання товарів, тому будь-яке відступлення від загальноприйнятих правил приймання товарів за кількістю і якістю може позбавити його можливості довести свою невинуватість у разі виявлення недостачі або пошкодження товарів у процесі їх зберігання навіть у тому випадку, коли недостача або пошкодження виникли справді не з його вини, ще до приймання ним товарів на зберігання.

Варто також віднести до обов'язків зберігача обов'язок повідомити контрагента про приймання на зберігання відповідної партії товарів від перевізника. Строки і форму такого сповіщення слід встановлювати в договорі. Звичайно таким сповіщенням при надходженні товарів на зберігання слугують складські документи або прибуткова накладна. Для того, щоб поклажодавець міг перевірити правильність приймання товарів, товарний склад додає до складських документів транспортні або інші документи, які супроводжують товар, складені під час приймання товару. Якщо товари приймають на зберігання періодично окремими партіями, строки і форми сповіщення про надходження товарів до зберігача зазвичай

визначають у договорі з строками і формами звітності про рух товарів на складі зберігача, щоб спростити документообіг. При масовому надходженні товарів на зберігання і одночасному відвантаженні їх зберігачем за розпорядженням поклажодавця, в договорі, як правило, передбачають щоденну звітність про рух товарів в узгодженій формі. Це необхідно в усіх випадках з наданням первинних документів, коли відвантаження товарів зі зберігання проводиться за розпорядженнями поклажодавця третім особам для виконання укладених із ними договорів постачання. Щоденна звітність потрібна для забезпечення своєчасних розрахунків за ці товари між постачальником і покупцем, а також для обліку виконання договорів постачання.

Належне виконання цього обов'язку товарним складом завершується складанням і видачею поклажодавцю складського документа за його вибором: подвійного чи простого складського свідоцтва або складської квитанції. До видачі складських документів факт передання товару від поклажодавця підтверджується актом.

Розглядаючи належне виконання договору зберігання на товарному складі, слід проаналізувати ст. 939 ЦК України. Незважаючи на те, що вона має назву «Правові наслідки відмови поклажодавця від передання речі на зберігання», по суті ця стаття присвячена регулюванню передання товару на зберігання. У зв'язку з тим, що основною метою договору зберігання є забезпечення передусім інтересів поклажодавця, ця стаття, на відміну від загальних правил про реальне виконання договору, не вимагає від поклажодавця передання зберігачеві передбаченого договором товару.

Невиконання умов щодо передання товару на зберігання може відбитися на майнових інтересах зберігача, якому будуть завдані збитки у зв'язку з відмовою передання товару на зберігання. Зберігач попередньо може вжити спеціальних заходів для забезпечення схоронності товару, зазнати відповідних витрат, а в майбутньому не одержати доходів, що передбачалися в договорі зберігання, наприклад переміщення товару, який

зберігається для економного використання складських площ.

Обов'язок поклажодавця передати у встановлений строк товар на зберігання характеризується тим, що він має умовний характер і втрачає силу, якщо поклажодавець не скористається наданою можливістю заявити зберігачеві про свою відмову від його послуг.

Ще одна особливість полягає в тому, що зберігач позбавлений права вимагати від поклажодавця передання вказаного в договорі товару. Виходячи з цього, якщо в договорі буде передбачено інше, потрібно буде визнати відповідні умови в ньому нікчемними. Ця обставина відображає специфіку самого предмета зобов'язання – надання послуги. Як уже зазначалося, в цьому випадку вимога про виконання в натурі явно не відповідає істотним умовам надання послуги як такої: не можна надавати послугу тому, хто від неї відмовляється.

Складнішим є питання про право поклажодавця вимагати від зберігача прийняття на зберігання товарів у межах загальної кількості, обумовленої в договорі, у тих випадках, коли частину товарів він не здав на зберігання своєчасно. На підставі принципу реального виконання договору слід вважати, що поклажодавець має право вимагати від зберігача приймання товару на зберігання і з простроченням. Але якщо в результаті такого прострочення зберігач позбавлений можливості прийняти товари на зберігання, то відповідальність за неможливість виконання договору повинна бути покладена на сторону, з вини якої допущене прострочення, або доцільним у такому випадку є укладення консенсуального договору.

Природно, що поклажодавець повинен точно виконати свій обов'язок не тільки щодо кількості і строків, а й щодо видів товарів, обумовлених договором. Зберігач має право відмовитися від прийняття на зберігання товарів, які не передбачені договором, а при прийнятті таких товарів може не зараховувати їх у рахунок цього договору, якщо самим договором не встановлено інше. У зв'язку з цим важливе значення має порядок оформлення приймально-здавальних документів і точне зазначення в них

найменування товарів.

Згідно ч. 2 ст. 959 ЦК України передбачено обов'язок товарного складу надавати поклажодавцеві під час зберігання можливість оглядати товар або його зразки протягом усього часу зберігання, а якщо предметом зберігання є речі, визначені родовими ознаками, – брати проби та вживати заходів, необхідних для забезпечення його схоронності. Якщо схоронність товару викликає підозри, поклажодавець має право вживати необхідних заходів для зміни умов зберігання з метою збереження товару. Такий обов'язок зберігача відкриває перед поклажодавцем можливість доводити, що, якби зберігач не відмовився допустити його до огляду, не створив необхідних для того умов, а також не перешкодив поклажодавцеві вжити необхідних заходів (наприклад, замінити тару), знищенні, втраті або пошкодженню товарів можна було б запобігти.

З моменту передачі товарів зберігачеві його основним обов'язком стає забезпечення їх збереження. У ст. 942 ЦК України розкривається зміст цього обов'язку, вказуючи на те, що зберігач зобов'язаний ужити всіх передбачених договором зберігання заходів для забезпечення збереження речей, переданих на зберігання. Якщо в договорі такі заходи не передбачені, то зберігач для виконання цього обов'язку повинен ужити всіх заходів, які передбачені законами, визначені іншими правовими актами, відповідають звичаям ділового обороту і властивостям переданої на зберігання речі.

Забезпечити збереження прийнятих товарів – основний обов'язок товарного складу, що визначає мету і зміст відносин зберігання. Закон не містить конкретного переліку і характеру заходів, які повинен здійснити зберігач для того, щоб забезпечити збереження товарів. Тому професійний зберігач повинен уживати всіх заходів, передбачених договором або необхідних для забезпечення збереження товарів (ч. 1 ст. 942 ЦК України). У разі відсутності у договорі таких умов або при їх неповноті зберігач також повинен вжити для збереження товару заходів, які відповідають звичаям ділового обороту, якщо тільки необхідність застосування цих заходів не

унеможливлена договором. Отже, якщо зберігання є професійним обов'язком зберігача і здійснюється на засадах відплатності, то відповідальність зберігача відповідно підвищується.

Перелік заходів, які зобов'язаний здійснити зберігач для забезпечення збереження товарів, не має вичерпного характеру. Обов'язковими для зберігача є, зокрема, всі заходи щодо забезпечення збереження товарів, указані в державних стандартах, технічних умовах, інструкціях, правилах зберігання окремих товарів та інших нормативних актах, що регламентують порядок приймання, складування, зберігання товарів і їх обробки під час зберігання. На підставі цього в договорах складського зберігання при визначенні обов'язку зберігача для забезпечення збереження товарів бажаними є посилання на відповідні технічні умови, інструкції і правила зберігання. Закони та інші законодавчі акти також можуть установлювати певні правила зберігання харчових продуктів, фармацевтичної продукції, вибухонебезпечних речовин тощо. Так, у процесі зберігання харчових продуктів зберігачі мають дотримуватися вимог Законів України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [77] та «Про захист прав споживачів» [78], Правил продажу продовольчих товарів та Правил роботи підприємств громадського харчування тощо. Всі зберігачі мають дотримуватися правил пожежної безпеки, санітарних правил.

Може бути так, що ні договором, ні законодавчими актами не встановлено тих чи тих умов зберігання майна. У такому разі зберігач має вживати загальноновизнаних заходів схоронності, які обумовлюються властивостями переданої на зберігання речі, організаційно-технічними можливостями зберігача, звичаями ділового обороту (для суб'єктів підприємництва).

У випадку, коли зберігач під час збереження у нього товарів виявить пошкодження, які за своїми розмірами виходять за межі узгоджених у договорі або звичайних норм природного псування, на товарний склад покладається обов'язок негайно скласти акт за виявленими обставинами і, як

передбачено п. 2 ст. 960 ЦК України, повідомити про це того ж дня поклажодавця. Якщо вказаний обов'язок зберігач не виконає, у поклажодавця виникає можливість і в цьому випадку посилатися на те, що, будучи повідомленим своєчасно, він зміг би запобігти подальшому псуванню товарів. Тому несвоєчасність таких дій є порушенням договору зберігання на товарному складі.

Згідно зі ст. 946 ЦК України плата за зберігання та строки її внесення встановлюються договором зберігання. Розмір плати за зберігання зазвичай встановлюється згідно зі ставками або тарифами, а в інших випадках – за домовленістю сторін.

Слід зазначити, що пропорційне збільшення розміру тарифів за зберігання товарів залежить від строку їх зберігання і має певне позитивне значення, оскільки він стимулює оборот товарів і ефективніше використання складської площі. Тому під час розробки індивідуальних або групових тарифів за зберігання товарів бажано застосувати принцип зростання тарифів з урахуванням конкретних строків планової оборотності тих або інших товарів. У цьому випадку тарифи встановлюються зазвичай за всю партію товарів загалом або за певний строк зберігання незалежно від кількості фактично зданих – одержаних для зберігання товарів. У зв'язку з цим при значних коливаннях кількості товарів, які є на зберіганні, вони не тільки не стимулюють ефективного використання складських приміщень, а й створюють певну економічну зацікавленість зберігача приймати товари в меншій кількості, що, безперечно, негативно впливає на складську діяльність.

Плата за зберігання може встановлюватися за домовленістю сторін або визначатися стандартними правилами. При цьому можна виділити такі способи внесення плати за зберігання. У першому випадку всю вартість зберігання поклажодавець сплачує під час передання товару на склад. Цей спосіб застосовується, якщо у договорі точно визначений строк зберігання, а партія товару невелика. У другому випадку частина винагороди виплачується

товарному складу при переданні товару на зберігання, а частина – під час його повернення поклададавцеві. Цей порядок застосовується, коли поклададавець має намір продати товар шляхом передання складських документів, які йому видає товарний склад. Частину винагороди, що йому залишилася, за зберігання повинен буде сплатити новий власник товару. У третьому випадку вся сума винагороди передається при отриманні товару зі зберігання. Так само, як і в попередньому випадку, ця форма переважно застосовується, якщо поклададавець хоче швидко продати товар. Тому тягар сплати винагороди ляже на нових власників складських документів. По-четверте, послуги зі зберігання можуть оплачуватися частинами протягом усього строку зберігання, їх розмір сторони визначають за згодою. Останній спосіб найбільш ефективний, за умови, якщо обсяг переданого товару і строк його зберігання великий, а сума винагороди для одноразового платежу – висока.

Законодавство регулює порядок сплати поклададавцем винагороди, якщо він несвоєчасно виконає свій обов'язок забрати товар зі складу. У цьому випадку за подальше зберігання товару після закінчення строку договору, якщо в ньому не передбачено інше, поклададавець зобов'язаний сплатити зберігачеві відповідну винагороду, а сам зберігач за таких умов має право на пропорційну частину плати за договором – за фактичний час зберігання. Це правило застосовується і в тому разі, коли поклададавець повинен забрати товар до закінчення строку зберігання. У цій ситуації зберігач продовжує виконувати свої обов'язки, незважаючи на закінчення строку зберігання, оскільки це не означає припинення зобов'язань товарного складу щодо забезпечення схоронності товару.

Розглядаючи питання про структуру плати за зберігання товарів, слід відзначити: якщо інше не передбачене договором зберігання, згідно з ч. 1 ст. 947 ЦК України витрати товарного складу зі зберігання можуть включатися до плати за зберігання. За своїм характером витрати зберігача на зберігання товару поділяються на витрати, які можуть бути включені до

плати (винагороди) за зберігання, та витрати, які сторони договору не могли передбачити (надзвичайні витрати). Останній вид витрат може складатися з тих, які зберігач вимушений був здійснити для належного виконання умов договору. За загальним правилом до плати (винагороди) за надання послуг за цивільно-правовим договором звичайні витрати, необхідні для зберігання товарів, не входять. Принаймні вони в договорах виділяються в окремий пункт із зазначенням виду витрат та їх розміру. Однак згідно з ч. 1 ст. 947 ЦК України такі витрати можуть бути зараховані до плати за зберігання.

Потрібно відзначити, що зберігач повинен сам для себе вирішити, які витрати йому необхідно буде здійснити для належного виконання обов'язку із забезпечення збереження товару. Відповідно питання про те, чи належать витрати до необхідних, може виникнути тоді, коли буде йти мова про оцінку виконання зберігачем цього обов'язку. Таким чином, товарний склад бере на себе ризик того, що витрати, від яких він відмовився, можуть виявитись насправді необхідними. Із вказаної причини особливого значення набуває виділення категорії надзвичайних витрат.

Розмір плати за зберігання, строки та порядок її внесення встановлюються у договорі. ЦК України не містить спеціальних норм, які регулюють виконання вказаного обов'язку покладавцем за договором складського зберігання. Однак Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» встановлює декілька спеціальних правил, що мають на меті врегулювати здійснення оплати за договором складського зберігання зерна. Так, згідно ст. 28 зазначеного Закону, якщо зберігання зерна припинилося достроково не з вини зернового складу, то він має право на пропорційну частину плати. Якщо покладавець після закінчення строку дії договору складського зберігання зерна не забрав зерно назад, він зобов'язаний внести плату за весь фактичний час його зберігання.

Важливим також є те, що ч. 4 ст. 28 Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» передбачає, що договором складського зберігання зерна може бути передбачене безоплатне зберігання зерна. При цьому в разі

безоплатного зберігання власник зерна зобов'язаний відшкодувати зерновому складу здійснені ним витрати на зберігання зерна, якщо інше не встановлено договором (ч. 2 ст. 30 вказаного Закону). Згідно ч. 4 ст. 28 Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» для того, щоб договір зберігання на зерновому складі був безоплатним, про це має бути чітко зазначено у договорі. У зв'язку з цим від договору безоплатного складського зберігання слід відрізнити оплатний договір, в якому ціну не вказано. В останньому випадку поклажодавець не може бути звільнений від обов'язку сплатити послуги зберігача. Це ілюструє й судова практика.

Крім того, витрати, які сторони не могли передбачити під час укладення договору складського зберігання зерна (надзвичайні витрати), відшкодовуються понад плату, яка належить зерновому складу, якщо інше не передбачено договором складського зберігання зерна (ч. 1 ст. 30 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

Товар, переданий на зберігання, зберігач повинен повернути поклажодавцеві у тому стані, у якому його було прийнято на зберігання, з урахуванням його природного погіршення, природного спаду або іншої зміни внаслідок його природних властивостей (ст. 949 ЦК України). Видача (відвантаження) товарів поклажодавцю, у розпорядженні якого знаходиться товар, є обов'язком зберігача. У зобов'язаннях, які випливають з договору зберігання, порядок видачі (відвантаження) товарів зберігачем визначається сторонами в договорі. Природно, що в цьому випадку поклажодавець, що здав товари на зберігання, не має права вимагати від зберігача видачі (відвантаження) товарів іншим способом, ніж тим, який передбачено договором.

За наявності конкретної вказівки про спосіб видачі (відвантаження) товарів зберігач зобов'язаний їх виконати точно, а в разі порушення цієї вказівки на нього може бути покладена відповідальність за додаткові витрати які виникли з вини поклажодавця. Якщо вказівки про конкретний спосіб видачі (відвантаження) товарів немає, зберігач має право виконати

розпорядження поклажодавця про відвантаження будь-яким звичайним для цього виду товару способом.

Водночас договір зберігання на товарному складі має низку особливостей, пов'язаних із належним виконанням цього обов'язку. Поклажодавець має право у будь-який час зажадати повернення товару від зберігача (ст. 953 ЦК України). За наявності в договорі вказівки про строки зберігання товарів поклажодавець не позбавлений права зажадати їх назад достроково у будь-який час. Товарний склад зобов'язаний видати товар негайно, але з урахуванням режиму роботи складу і способу зберігання.

Товарний склад має право вимагати від поклажодавця прийому їх назад у термін чи строк, встановлений договором. Якщо в договорі строк зберігання визначений моментом вимоги товару поклажодавцем, зберігач має право після закінчення звичайного за цих умов строку зберігання товару зажадати від поклажодавця узяти назад товар, надавши йому для цього розумний строк, необхідний за певних конкретних обставин для розміщення товарів в іншому місці.

Згідно ч. 3 ст. 959 ЦК України для уникнення спору між товарним складом і поклажодавцем про кількість і якість товару, який повертається, кожен з них має право вимагати під час повернення товару його огляду і перевірки якості. Метою огляду є перевірка якості товарів, які повертаються, та їх стан. Ці обставини, як правило, встановлюють обидва контрагенти спільно. Допущені відхилення в цьому випадку фіксуються у двосторонньому акті, який складають сторони. Викликані цим витрати відшкодовує той, хто зажадав огляду товару та перевірки його якості, у випадку, коли порушень жодної зі сторін не встановлено. Інша справа, якщо виявлено недостачу або псування товарів, яка виникла з вини зберігача. У цьому випадку застосовують положення ст. 623 ЦК України та ст. 950, 951 ЦК України, що означає віднесення цих витрат до збитків, що підлягають відшкодуванню зберігачем. Якщо під час повернення товару складом поклажодавцеві товар не був ними спільно оглянутий або перевірений, заява

про недостачу або пошкодження товару внаслідок його неналежного зберігання повинна бути зроблена складу письмово при отриманні товару, а щодо недостачі або пошкодження, які не могли бути виявлені при звичайному способі прийняття товару, протягом трьох днів після його отримання. Якщо такої заяви немає вважається, що склад повернув товар відповідно до умов договору зберігання на товарному складі, тобто договір вважається виконаним належним чином. Недотримання наведених вимог саме по собі не позбавляє поклажодавця права посилаючись на виявлені недоліки пізніше.

Поклажодавець зобов'язаний прийняти товари назад від зберігача в строк, передбачений договором. Якщо договір укладений на невизначений строк або товари передані на зберігання на вимогу, зберігач у будь-який час має право відмовитися від договору і зажадати від поклажодавця прийняття їх назад протягом строку, достатнього для цього за тих обставин. Під поверненням товарів слід розуміти не тільки приймання їх безпосередньо самим поклажодавцем, а й передання товарів зберігачем третім особам або відвантаження їх за вказівкою цього поклажодавця, якщо такий спосіб повернення товарів суперечить умовам договору.

Висновки до розділу 3

1. Істотними умови договору зберігання на товарному складі, які визначені не лише на рівні ЦК України, але і інших законодавчих актів є: умова про предмет договору; умова про строк дії договору; умови про вартість послуг зберігання товарів та супутніх послуг (приймання, зберігання, відвантаження, сушіння, доробка до певних кондицій тощо).

2. На основі розглянутих у роботі класифікацій способів укладення договорів приходимо до висновку, що договір зберігання на товарному складі укладається у спеціальному порядку, у вільний, неконкурентний спосіб. У разі укладення договору зберігання зерна на зерновому складі,

такий договір укладається шляхом застосування типових форм договору. Укладення договору зберігання на товарному складі можливе шляхом приєднання до запропонованих умов.

3. Практичний інтерес складає питання про право поклажодавця вимагати від зберігача прийняття на зберігання товарів у межах загальної кількості, обумовленої в договорі, у тих випадках, коли частину товарів він не здав на зберігання своєчасно. На підставі принципу реального виконання договору слід вважати, що поклажодавець має право вимагати від зберігача приймання товару на зберігання і з простроченням. Але якщо в результаті такого прострочення зберігач позбавлений можливості прийняти товари на зберігання, то відповідальність за неможливість виконання договору повинна бути покладена на сторону, з вини якої допущене прострочення.

ВИСНОВКИ

2. Дослідження історичних аспектів становлення та розвитку зберігання на товарному складі дає змогу виділити такі періоди формування відносин зберігання на товарному складі:

– *період зародження та становлення*, об'єднує античний та давньоруський періоди, який характеризувався передумовами для розвитку договору зберігання на товарному складі;

– *період функціонування товарного складу в умовах планової економіки*, який відзначався формалізацією відносин (характеризувався розвитком законодавчого регулювання відносин зі зберігання та його різновиду – зберігання на товарних складах) та формуванням єдиної державної системи складів;

– *час нової економічної політики та часи стагнації*, характеризувався цей період тим, що складські свідоцтва і сам договір зберігання на товарному складі застосовувалися лише у зовнішньоекономічних відносинах;

– *сучасний період функціонування товарного складу в умовах становлення та розвитку ринкової економіки в Україні* характеризується сучасним динамічним розвитком діяльності товарних складів.

2. Договір зберігання на товарному складі належить до групи договорів із надання послуг. Особливості цього договору є і: 1) договір зберігання на товарному складі є взаємозобов'язуючими; 2) договір зберігання на товарному складі є відплатним; 3) урахуваючи специфіку договору, а також беручи до уваги конкретні умови, передбачено можливість укладення як реального, так і консенсуального договору; 4) договір має ознаки публічного договору; 5) специфіка мети договору зберігання на товарному складі, виявляється у: а) забезпеченні збереження переданих на зберігання товарів; б) запобіганні шкідливого впливу об'єкта зберігання на товари інших покладавців, що зберігаються на цьому ж товарному складі, а також запобіганні впливу товарів, які є на зберіганні на об'єкт зберігання,

так і усунення загрози присвоєння їх іншими особами; в) створенні умов, за яких під час зберігання товарів на складі їх рух у цивільному обороті міг би продовжуватись. Саме за такого поєднання властивостей зберігання на товарному складі досягається максимальна ефективність функціонування цієї договірної конструкції у цивільному праві. б) договір відноситься до групи договорів із надання послуг.

3. Аналіз ст. 957 ЦК України дає підстави стверджувати, що назва «Договір складського зберігання» не передає суті договору зберігання на товарному складі, адже ознаки «товар» та «товарний» є для цього договору визначальними, а у назві самої статті виявилися втраченими. Тому варто уточнити назву ст. 957 ЦК України і викласти її як «Договір зберігання на товарному складі». Адже не будь-яке зберігання на складі відповідає умовам договору зберігання на товарному складі.

4. За режимом зберігання розрізняють такі договори зберігання на товарному складі:

- договір зберігання на товарному складі товарів роздільно;
- договір зберігання на товарному складі із знеособленням;
- договір зберігання РЕПО, при переданні товару у власність з подальшим його зворотнім викупом.

5. У вітчизняному законодавстві та в науковій літературі поняття «товарний склад» вживається в різних аспектах. Таке різноманіття тлумачень цього поняття є виправданим і потрібне для всебічного розуміння та застосування. Враховуючи мету зберігання на товарному складі, а також ті обов'язки й відповідальність, що покладаються на товарний склад як професійного зберігача, доречно його створення у формі господарського товариства.

6. Враховуючи особливий характер відносин зберігання, а також ступінь довіри суб'єктів підприємництва, для того, щоб товарний склад міг забезпечити виконання зобов'язань за складськими свідоцтвами, необхідно створити резервний фонд. Основною метою його створення має стати

гарантування кожному володільцю складських документів товарного складу відшкодування збитків у разі несхоронності товару, його втрати, знищення тощо.

7. Сьогодні потребує удосконалення механізм сертифікації складів. На виконання цього завдання необхідно: по-перше, визначити уповноважений орган, який видаватиме сертифікати для здійснення зберігання на товарному складі та відзиватиме їх; по-друге, затвердити порядок ведення складських свідоцтв для усіх видів товарів, які можуть передаватися на зберігання на товарний склад; по-третє, прийняти положення про сертифікацію товарного складу та порядок її проведення.

8. Предметом договору зберігання на товарному складі є рухомі об'єктами матеріального світу, індивідуально визначені або визначені родовими ознаками, що їх не використовує поклажодавець в особистих цілях, а розглядає лише як об'єкт господарського обороту, вони не обмежені та не вилучені з цивільного обороту й не визначені такими, на які поширюється дія Закону «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва».

9. Класифікація прав та обов'язків сторін договору зберігання на товарному складі залежно від динаміки (руху) договірних відносин дозволяє виокремити їх наступні групи:

1) Права та обов'язки сторін щодо передання та приймання товару на товарний склад. 2) Права та обов'язки сторін щодо забезпечення схоронності товару на товарному складі. 3) Права та обов'язки сторін, щодо розпорядження товаром, що зберігається на товарному складі; 4) Права та обов'язки сторін щодо видачі та прийняття товару; 5) Інші права та обов'язки сторін: експедиторські обов'язки товарного складу; оплату залізничного тарифу й інших зборів за товари, що прибувають або відвантажуються; приймання продукції від транспортних організацій і складання в необхідних випадках актів; передання актів і інших приймальних документів другій стороні; оформлення документів на відвантаження товарів зі зберігання;

утилізація товарів.

10. Істотними умови договору зберігання на товарному складі, які визначені не лише на рівні ЦК України, але і інших законодавчих актів є: умова про предмет договору; умова про строк дії договору; умови про вартість послуг зберігання товарів та супутніх послуг (приймання, зберігання, відвантаження, сушіння, доробка до певних кондицій тощо).

11. На основі розглянутих у роботі класифікацій способів укладення договорів приходимо до висновку, що договір зберігання на товарному складі укладається у спеціальному порядку, у вільний, неконкурентний спосіб. У разі укладення договору зберігання зерна на зерновому складі, такий договір укладається шляхом застосування типових форм договору. Укладення договору зберігання на товарному складі можливе шляхом приєднання до запропонованих умов.

12. Практичний інтерес складає питання про право поклажодавця вимагати від зберігача прийняття на зберігання товарів у межах загальної кількості, обумовленої в договорі, у тих випадках, коли частину товарів він не здав на зберігання своєчасно. На підставі принципу реального виконання договору слід вважати, що поклажодавець має право вимагати від зберігача приймання товару на зберігання і з простроченням. Але якщо в результаті такого прострочення зберігач позбавлений можливості прийняти товари на зберігання, то відповідальність за неможливість виконання договору повинна бути покладена на сторону, з вини якої допущене прострочення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підпригора О. Л. Римське приватне право / О. Л. Підпригора, Є. О. Харитонов. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
2. Гейнц С. Исторический очерк развития договора поклажи по русскому праву / С. Гейнц. – СПб., 1912. – 88 с.
3. Мамонов В. В. Из истории становления договора поклажи в русском средневековом праве / В. В. Мамонов. – Краснодар : [б. и.], 1998. – 8 с.
4. Статути Великого Князівства Литовського. У 3 т. Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 р. У 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса : Юрид. літ., 2004. – 568 с.
5. Российское законодательство X–XX веков. В 9 т. Т. 1 / под ред. О. И. Чистякова. – М., 1984. – 432 с.
6. Котелевская А. А. Правовое регулирование оборота простых и двойных складских свидетельств : дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.03. / Котелевская А. А. – Москва, 2006. – 170 с.
7. Трофімова О. В. Критерії класифікації цінних паперів за законодавством України / О. В. Трофімова // Вісн. госп. судочинства. – 2006. – № 1. – С. 149–158.
8. Зимелева М. В. Поклажа в товарных складах / М. В. Зимелева. – М. : Фин. изд-во, 1997. – 85 с.
9. Дністрянський С. Цивільне право. В 2 т. Т. 1 / С. Дністрянський. – Відень : Друкарня А. Гольцгавзена, 1919. – 1053 с.
10. Демчук А. М. Історико правові джерела регулювання відносин зберігання / А. М. Демчук // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та асп. (17-18 берез. 2006 р.). – Луцьк, 2006. – С. 100–102.
11. Демчук А. М. Історико-правовий розвиток регулювання діяльності товарного складу / А. М. Демчук // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-

- практ. конф., м. Луцьк, 2–3 черв. 2006 р. : у 2-х т. / уклад. Т. Д. Климчук, І. Я. Якушев. – Луцьк, 2006. – Т. 1. – С. 263–267.
12. Основи цивільного законодавства Союзу РСР // Відом. Верховної Ради СРСР. – 1991. – № 26. – Ст. 733.
 13. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 880 с.
 14. Гражданское уложение Германии : пер. с нем. / науч. ред. А. С. Маковский [и др.]. – М. : Волтерс-Кулвер, 2004. – 816 с.
 15. Торговый кодекс Японии / под общ. ред. Тэцуо Сато, В. С. Позднякова ; ред. Н. Г. Семилютина ; пер. с англ. А. А. Лыхо. – М. : Микап, 1993. – 252 с.
 16. Брагинский М. И. Договор хранения / М. И. Брагинский. – М. : Статут, 1999. – 157 с.
 17. Uniform Commercial Code Article 7-Documents of Title – 2003: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.cornell.edu/ucc/7>. – Назва з екрану.
 18. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 4 лип. 2002 р. № 37–IV зі змін. і допов. // Відом. Верховної Ради України. – 2002. – № 35 (30 серп.). – Ст. 258.
 19. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва : Закон України від 23 груд. 2004 р. № 2286–IV // Відом. Верховної Ради України. – 2005. – № 6 (11 лют.). – Ст. 136.
 20. Про затвердження Порядку випуску бланків складських документів на зерно, їх передачі та продажу зерновим складам та типового договору складського зберігання зерна: постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 806 // [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/510-2003-%D0%BF>

21. Положення про обіг складських документів на зерно : наказ М-ва аграрної політики України від 27 черв. 2003 р. № 198 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 30 (8 серп.). – Ст. 1571.
22. Про забезпечення реалізації деяких положень Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” : Постанова Каб. Міністрів України від 17 груд. 2004 р. // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 46 (3 груд.). – Ст. 3053.
23. Порядок ведення основного реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, і реєстру зернового складу : наказ М-ва аграрної політики України від 11 серп. 2005 р. // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 39 (14 жовт.). – Ст. 2501.
24. Демчук А. М. Періоди розвитку відносин зі зберігання на товарному складі в Україні / А. М. Демчук // *Perspektywy rozwoju nauki. Zbiór raportów naukowych*. (28.11.2012–30.11.2012). – Gdańsk, 2012. – С. 5–13.
25. Кротов М. В. Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве / М. В. Кротов. – Л. : [б. и.], 1990. – 104 с.
26. Пленюк М. Д. Деякі аспекти визначення правової природи договору зберігання на товарному складі та відмежування від суміжного договору охорони майна / М. Д. Пленюк // *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні : матеріали Всеукр. міжвуз. наук. конф. молодих вчених та асп.* (м. Івано-Франківськ, 28 квіт. 2006 р.). – Івано-Франківськ, 2006. – С. 198-201.
27. *Зобов’язальне право: теорія і практика : навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів* / О. В. Дзера [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 912 с.
28. *Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами [Електронний ресурс]* : наказ М-ва зовнішніх економічних зв’язків України від 13 берез. 1995 р. № 37.– Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua . – Назва з екрану.

29. Статут залізниць України : Постанова Каб. Міністрів України від 6 квітн. 1998 р. № 457 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 14 (23 квіт.). – Ст. 548.
30. Шишка Р. Б. Характеристика, типи та види договорів / Р. Б. Шишка // Право та упр.. – 2011. – № 3. – С. 369–380.
31. Науково-практичний коментар цивільного кодексу України. – Вид. 2-ге, зі змін. і допов. / за ред. В. М. Коссака. – Київ : Істина, 2008. – 992 с.
32. Ландкоф С. Н. Торговые сделки: Теория и практика / С. Н. Ландкоф. – Харьков : [б. и.], 1999. – 274 с.
33. Демчук А. М. Договір як підстава виникнення відносин зберігання на товарному складі / А. М. Демчук // Адвокат. – 2013. – № 9. – С. 28-31.
34. Інструкція про організацію митного контролю та митного оформлення повітряних суден перевізників і товарів, що переміщуються цими суднами : наказ Держ. митної служби України № 240 від 6 квіт. 2004 р. // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 17. – Ст. 1227.
35. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
36. Савин В. И. Склады / В. И. Савин. – М. : Дело и сервис, 2001. – 544 с.
37. Гражданское право. В 2 т. Т. 2 : учебник / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : изд-во «БЕК», 2003. – 465 с.
38. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
39. Демчук А. М. Вдосконалення правового регулювання обігу складських свідоцтв / А. М. Демчук // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф., 8-9 лют. 2007 р. – Львів, 2007. – С. 14–16.
40. Бакалінська О. Застосування оціночних понять у цивільному праві України / О. Бакалінська // Підприємництво, госп-во і право. – 2012. – №10. – С. 8–11.

41. Технічний регламент зернового складу : наказ М-ва аграрної політики України від 15 черв. 2004 р. № 228 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 27, ч. 2. – Ст. 1811.
42. Демчук А. М. Цивільно-правова характеристика товарного складу / А. М. Демчук // Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку : зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад., Вища шк. економії і адмін. м. Битом (Польща), Апеляц. суд Миколаїв. обл., Упр. юстиції в Миколаїв. обл. – Миколаїв, 2006. – С. 376-379.
43. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2.03.2015 р. № 222–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.
44. Страунинг Э. Л. Склады общего пользования : лицензирование и ответственность / Э. Л. Страунинг // Закон : журн. для деловых людей. – 2007. – № 3. – С. 104.
45. Брагинский М. И. Договорное право. Кн. 2. Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – Изд. доп., испр. – М. : Статут, 2003. – 1055 с.
46. Отдельные виды обязательств : науч. изд. / общ. ред. К. А. Граве , И. Б. Новицкий. – М. : Госюриздат, 1954. – 360 с.
47. Демчук А. М. Поклажодавець: сторона договору зберігання на товарному складі / А. М. Демчук // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами ХІ Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Луцьк, 13-14 черв. 2014 р. / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк, 2014. – С. 121-122.
48. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. /За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатеевої, В.Л.Яроцького. –К.: Юрінком Інтер. 2011. – Т. 2 – 786 с.
49. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. – Тула : Автограф, 2001. – 720 с.

50. Цивільне право України: [в 2-х томах]: підручник / За ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. – Том 1. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 832 с.
51. Цивільне право України. Академічний курс. У 2 т. Т. 2. Особлива частина : підручник / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.
52. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22 груд. 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 9/10. – Ст. 65.
53. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
54. Про рекламу : Закон України від 3 лип. 1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.
55. Демчук А. М. Передання прав зі складських свідоцтв / А. М. Демчук // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 30-31 трав. 2008 р. / уклад. Т. Д. Климчук. – Луцьк, 2008. – С. 238-243.
56. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєва. – Харків : Золоті сторінки, 2012. – 696 с.
57. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України від 17 черв. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 5. – Ст. 517.
58. Ковалевский М. А. Правовое регулирование хранения в коммерческом обороте / М. А. Ковалевский // Кодекс info. – 2001. – № 12. – С. 36.
59. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1200 с.
60. Терехова Л. Н. Все о договоре хранения / Л. Н. Терехова. – М. : Альфа-Пресс, 2005. – 115 с.

61. Демчук А. М. Істотні умови договору зберігання на товарному складі / А. М. Демчук // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право. – 2013. – Ч. 1, т. 1, вип. 21. – С. 207-211.
62. Бородовський С. О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бородовський С. О. ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2005. – 193 с.
63. Дрішлюк В. І. Публічний договір (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. / Дрішлюк В. І. – Київ, 2007. – 36 с.
64. Бервено С. М. Проблеми договірного права України : монографія / С. М. Бервено. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.
65. Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб // Відом. Верховної Ради України. – 2006. – № 14. – Ст. 118.
66. Яворська О. С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти : монографія / О. С. Яворська. – Тернопіль : Підруч. і посіб., 2009. – 384 с.
67. Господарський договір та способи його укладення : навч. посіб. / за ред. Беяневич О. А. – Київ : Наук. думка, 2002. – 278 с.
68. Офіційні типові форми договорів / уклад.: Р. О. Стефанчук, М. О. Стефанчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 640 с.
69. Федорченко Н. В. Договірне регулювання відносин з надання послуг / Н. В. Федорченко // Часоп. Київ. ун-ту права – 2014. – № 1. – С. 183-186.
70. Гриняк А. Типові та примірні договори як джерела правового регулювання підрядних договірних відносин / А. Гриняк // Юрид. Україна. – 2012. – № 7. – С. 43-46.
71. Алексашина Ю. Види цивільно-правових договорів як регуляторів цивільних правовідносин / Ю. Алексашина // Юрид. Україна. – 2012. – №12 – С. 68-74.
72. Лехкар О. В. Договір приєднання в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лехкар О. В. ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2008. – 215 с.

73. Демчук А. М. Складська квитанція, як вид складського документу / А. М. Демчук // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доп. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 23-24 берез. 2007 р. / уклад.: М. Л. Варченко [та ін.]. – Луцьк, 2007. – С. 159-160.
74. Демчук А. М. Передання прав зі складських свідоцтв / А. М. Демчук // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 30-31 трав. 2008 р. / уклад. Т. Д. Климчук. – Луцьк, 2008. – С. 238-243.
75. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві : [монографія] / Т. В. Боднар. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 272 с.
76. Технічний регламент зернового складу : наказ М-ва аграрної політики України від 15 черв. 2004 р. № 228 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 27 (23 лип.). – Ч. 2. – Ст. 1811.
77. Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України від 23 груд. 1997 р. №771/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.
78. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 трав. 1991 р. №1023-ХІІ зі змін. і допов. // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991 – № 30 (23 лип.). – Ст. 379